

PREGOVOR

Tudi najbolj skopi prikaz Jegličevega političnega delovanja se je tako razrasel, da ga ni moč v Kroniki objaviti naenkrat. Tako objavljamo tu samo prvi del, to je Jegličovo politično delovanje v obdobju do razpada Avstro-Ogrske mošarhije. Ta prvi del govori o neki zaključeni dobi, v kateri je bilo Jegličovo delovanje bistveno drugačno kot pozneje in bi bilo to lahko samostojna študija. Drugi del, ki govori o Jegličevem delovanju v stari Jugoslaviji, do konca dvajsetih let, to je do konca njegovega škofovanja in nekako tudi do konca političnega delovanja, je posebna študija, ki pa tvori s prvo zaključeno celoto. Na koncu drugega dela je tudi skupna ocena vsega Jegličevega delovanja in njegove osebnosti.

Razprava ima namen pokazati politično delovanje škofa Jegliča, ki doslej v bistvu še ni bilo nikjer sistematično prikazano in ocenjeno. Jože Jagodic v knjigi Nadškof Jeglič, ki je izšla v Celovcu 1952, obširno opisuje vse njegove delovanje razen političnega. Avtor je v uvodu knjige sam povedal, da se je temu ognil, ker je to težavna naloga in da še ni preteklo dovolj časa, da bi se o tem dala povsem objektivna slika.

Mislím, da je od konca Jegličevega delovanja že tolikšna doba, da lahko gledamo na njegovo delovanje iz zadostne zgodovinske distance in da lahko o tem pišemo.

Pri tem pa nastopajo težave, da vsi viri, ki zadevajo politično delovanje škofa Jegliča, še niso na voljo. Javnost nima dostopa do vseh virov v Ljubljanskem nadškofijskem arhivu.

Obstoji pa še druga težava: téma je precej obširna, saj obsega časovno nad 30 let, kolikor je škofoval Jeglič, in to 30 let, ki so silno pomembna v zgodovini slovenskega naroda. Pa tudi sam način njegovega delovanja je bil tak, da ga je težko slediti in razložiti, to pa zato, ker — kolikor je znano — škof Jeglič nikoli, razen v izjemnih priložnostih ni rad odkrito posegal v politiko na katerem koli področju. Stal je vedno zadaj in kot nekaj najvišji arbiter, to je škof, podpiral to ali ono politično akcijo, ki so jo drugi spočeli. Včasih se tudi vidi, da je hotel ostati neodvisen od vodstva klerikalne stranke in kot šef duhovščine, to je organizacijskega aparata klerikalne stranke, vedno ob vsaki priložnosti zavzel še svoje posebno stališče in vplival na ta aparat.

Tako bo treba, preden se bo lahko izdelala natančna slika o Jegličevem političnem delovanju, obdelati še druge probleme iz zgodovine slovenskega klerikalizma, kot npr. klerikalno združništvo, Krekovo krščansko

socialno delavsko organizacijo, vpliv Krekovega krščanskega socializma v klerikalni stranki in pri Slovencih sploh, odnos klerikalne stranke do jugoslovanskega vprašanja, razcep v klerikalni stranki leta 1917 in mlado krščansko socialistično gibanje, ki postaja vse bolj opozicija strankinemu vodstvu od leta 1927 dalje in gre po letu 1930 samostojno pot.

Za delo sem uporabil vire iz Škofijskega arhiva v Ljubljani. Kot osnovni vir je prišel v poštev Jegličev dnevnik, ki zajema vso dobo njegovega škofovanja in je precej obsežen. Nosi najbolj pečat Jegličeve osebnosti in najbolj pokaže sliko njegovega političnega delovanja. Na kratko ima zabeleženo vso svojo korespondenco in svoje spise ter tako ogromno pomaga. Drug važen vir so Cerkvene vizitacije škofa Jegliča.

Kot sekundarni vir so prišli v poštev vsi tedanji časopisi, v katerih je Jeglič objavljaj, v prvi vrsti »Ljubljanski škofijski list«, kjer so tiskani Jegličevi pastirski listi in zapiski o shodih dekanov, važne Jegličeve institucije za vodenje politike. Žal so ti zapiski le fragmentarni, do originala pa nisem mogel priti.

Kljub prizadevanju nekaterih problemov nisem mogel rešiti, to pa zato, ker je še mnogo odprtih vprašanj v zgodovini slovenskega klerikalizma. Tako sem v svoji nalogi nekatere probleme le nakazal in odprl nekatera vprašanja, na katera bo moč odgovoriti, ko bodo rešeni prej omenjeni problemi in na razpolago vsi viri.

UVOD:

RAZVOJ SLOVENSKEGA KLERIKALIZMA
DO ZAČETKA JEGLIČEVEGA ŠKOFOVANJA

Klerikalizem, doktrina, po kateri največje maksime urejajo vsa področja življenja, eden bistvenih zgodovinskih fenomenov v novejši slovenski zgodovini, je evropski pojav od začetkov dobe imperializma dalje. Pojavlja se v katoliških deželah, kjer si skuša cerkev znova utrditi svoj s kapitalističnim razvojem omajani položaj v družbi. Realno osnovo ima v tem, da se duhovščina okorišča s položajem drobne buržoazije, delavstva in kmetov, ki propadajo pod udarci imperializma, in jih začne organizirati kot sredstvo za boj proti liberalni buržoaziji in po drugi strani proti rastočemu socialističnemu gibanju.

V Avstriji se pojavi klerikalizem v okviru konservativne stranke v 70 letih kot izraz odpora proti liberalnim režimom, ki so »kul-

turno-bojevniški« do katoliške cerkve. V klerikalnih vrstah se pojavijo tudi ljudje s socialno političnim programom, ki naj reši družbo liberalnega »židovskega« kapitalizma — ne pa kapitalizma nasploh — in socialističnega razrednega boja, s stanovsko družbeno organizacijo. Ti tako imenovani krščanski socialisti najdejo oporo v papeževi socialni okrožnici Rerum novarum 1891. Po prvih ostrih nasprotjih s konservativci pozneje popolnoma prevladajo v krščansko konservativnem taboru, ki se začne imenovati krščansko socialna in ljudska stranka. S svojim voditeljem dr. Karlom Luegerjem postanejo po volilni reformi 1906, za katero so se borili, najmočnejša stranka v Avstriji.

Klerikalno gibanje se začenja na Slovenskem jasno kazati v dobi slogaštva v 80. letih, ko se je pokazalo, da se liberalizem ni širše uveljavil. Zaradi zaostale družbene strukture, večina prebivalstva je kmečko, neagrarne gospodarske panoge in z njimi buržoazija pa so slabo razvite, se liberalizem ni mogel ukoreniniti med slovenskim ljudstvom. Liberalna buržoazija je bila ravno tisti sloj, ki je najbolj izkoriščal slovenskega kmeta in ta je sprejel pomoč, ki mu jo je v obliki zadruge začela organizirati katoliška cerkev in tako prišel pod njen ideološki in politični vpliv. S tem je klerikalni tabor, ki je predstavnik konservatizma, za daljšo dobo prevladal v slovenskem družbenem in političnem življenju in ga nobeno meščansko gibanje ni moglo resneje ogroziti.

Idejno osnovo vsemu slovenskemu klerikalizmu je dal dr. Anton Mahnič, ki je najprej v svojih člankih v Slovincu ostro ožigosal slovenski brezbožni liberalizem ter zahteval ločitev duhov po svetovnem nazoru.

Leta 1888 je začel v Gorici, kjer je bil profesor bogoslovja, izdajati revijo Rimski katolik, ki je postala tribuna klerikalizma. Odločen zagovornik klerikalizma na Slovenskem je bil tudi tedanji ljubljanski škof Jakob Missia in mladi ljubljanski bogoslovci so se vneto oprijeli njegovih idej.

Na Kranjskem, ki je bilo sorazmerno najmanj ogroženo od germanizacije, postavijo v začetku 90 let klerikalci zahtevo po ločitvi do tedaj enotnih poslanskih klubov. Leta 1892 pride v Ljubljani do I. slovenskega katoliškega shoda, ki pomeni ustanovni zbor klerikalne stranke, ki sprejme Mahničev program za svojega. Program je v nacionalnem pogledu že precej reakcionaren, poudarja le katolištvo, vsebuje pa nekaj socialnih zahtev.

Organiziranim klerikalcem liberalci niso mogli kljubovati. Pri volitvah v kranjski deželni zbor 1895 zgube vse mandate v podeželski kuriji in ostanejo v znatni manjšini. Boječ se, da bodo v deželi popolnoma odri-

njeni od oblasti, se zvežejo s kranjskimi Nemci, veleposestniki, v vladajoči blok, kljub svojemu poudarjanju narodnih interesov.

Odrinjena od oblasti na Kranjskem se klerikalna stranka loti izgradnje svoje organizacije. Z večjo vneto začne snovati kmečke zadruge, največ posojilnice Reifeisnovega tipa. Pri tem odigra največjo vlogo duhovnik dr. Janez Evangelist Krek, pristaš krščanskega socializma, čigar ideje je začel uveljavljati, ko je postal profesor na ljubljanskem bogoslovju 1892. V svoji knjigi Črne bukve kmečkega stanu, 1895, katerim je dodal Socialni načrt slovenskih delovnih stanov, poudarja, da je kmet steber družbe in zato je treba ustvariti takšno družbeno organizacijo, ki bo preprečila njegovo propadanje. To pa je zanj združništvo. V zadruge začne organizirati tudi malega kmeta in ga tako politično mobilizirati za klerikalno stranko, kar ima daljnosežne posledice v slovenski zgodovini. S tem je na podeželju za liberalce kakor tudi za socialno demokracijo spodrezana baza.

Krek je na idejah krščanskega socializma organiziral tudi delavstvo, čeprav je konservativno vodstvo klerikalne stranke sprva temu nasprotovalo. V krščanskosocialna delavska društva je pridobil precej delavstva in ga tako odtegnil vplivu socialne demokracije. Krščanskosocialno delavstvo je postalo del klerikalne stranke in je le to sililo v večjo demokratičnost in v zavzemanje za splošno volilno pravico. Krek je nastopil proti povezavi slovenskih krščanskih socialcev z avstrijskimi, ker so bili slednji nemško nacionalno orientirani.

Ker je število kmečkih združenj močno naraslo, so marca 1898 zanje ustanovili klerikalno centralno Gospodarsko zvezo. Ob takšni stopni razvoja klerikalnega gibanja je zasedel ljubljansko škofijsko stolico škof Jeglič.¹

NASTOP ŠKOFA JEGLIČA

Anton Bonaventura Jeglič je bil doma iz Begunj na Gorenjskem, rojen 1850. Gimnazijo in bogoslovje je študiral v Ljubljani. Za duhovnika je bil posvečen leta 1873. V času študija je pokazal zelo dober uspeh, zato ga je po končanem bogoslovju poslal škof na Dunaj v Avguštinijev nadaljevat bogoslovne študije. Tam je tudi doktoriral 1876. Bil je potem eno leto kurat v ženski kaznilnici v Begunjah, eno leto na študijskem potovanju po evropskih katoliških deželah in je leta 1878 postal profesor na bogoslovnem učilišču v Ljubljani. 1879 je zaprosil za profesorsko mesto na bogoslovni fakulteti v Zagrebu, kjer pa so mu prošnjo odbili.

Leta 1882 je bil imenovan za kanonika vrhbosenskega kapitlja v Sarajevu. Tu, pri škofu

Stadlerju, je ostal 16 let. S Stadlerjem sta v Bosni postavljala temelje katoliški cerkveni organizaciji. V Bosni se je navdušil za jugoslovansko idejo, večkrat se je sestal s škofom Strossmayerjem. Ravno škof Strossmayer ga je tudi priporočil za ljubljanskega škofa njegovemu predhodniku Missii, ki je odhajal v Gorico.²

V Ljubljano je prišel maja 1898. Škof Jeglič je bil mož odločnega katoliškega mišljenja, ki je vse svoje delovanje uravnaval s tega osnovnega izhodišča. V njem je klerikalno gibanje na Slovenskem dobilo enega svojih stebrov. Jeglič je bil odločen in delaven in je skušal svoje zamisli tudi uresničiti. Bil pa je precej trmast in samozavesten, zato je storil včasih tudi nepremišljene korake, ki so mu jih njegovi najožji sodelavci odsvetovali.

Takoj moram pripomniti, da je bil škof Jeglič zaveden Slovenec, ki si je povsod prizadeval za pravice slovenskega naroda, seveda s katoliškega stališča in v interesu katoilstva.

Kot vnet Slovenec je bil znan na Dunaju in v Vatikanu, od koder so ga večkrat opozarjali. F. Engel Janosi pravi v svoji knjigi *Österreich und das Vatikan 1846—1918*, da je papež Pij X. ob obisku avstrijskega poslanika namignil Dunaju, »naj pazi na slovansko propagando, na rovarjenje duhovščine. Slovani so besni in netolerantni. Tak da je ljubljanski škof Jeglič... Temu je avstrijska vlada pripisovala, da podpira ekstremiste, ki hromijo delo deželnega zbora.«³

Maks Hussarek, dolgoletni avstrijski minister za uk in bogočastje, obžaluje v svojem spisu *Zum Tatbestande des landesfürstlichen Nominations — und Bestätigungsrechts für Bistümer in Österreich 1848—1918* v *Zeitschrift der Sovigny Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonische Abteilung*, zv. XVI. 1927, str. 181—152, da ni bolj nasprotoval Jegličevemu imenovanju za ljubljanskega škofa. Označuje ga kot človeka, »ki se je dal potegniti v gibanje, ki je naperjeno proti državi in dinastiji.«^{3a}

Ko je prišel Jeglič v Ljubljano, so mu priredili navdušen sprejem. Pozdravil ga je celo ljubljanski liberalni župan Ivan Hribar. Ta ga je takoj skušal pridobiti zase in ga odvrniti od klerikalne politike. Jeglič je sprva res simpatiziral z liberalci, ker je bil o njih slabo poučen zaradi svoje dolgoletne odsotnosti. O slovenskih razmerah ga je informiral Strossmayer, ki je bil v kontaktu s Hribarjem. Tako se je mlada klerikalna duhovščina v začetku pritoževala, da je dobila liberalnega škofa.⁴

Jagodic opisuje v svoji knjigi, da je Jeglič prve čase po svojem prihodu v Ljubljano za-

hajal na liberalne prireditve v Narodni dom z županom Hribarjem. Ko pa je uvidel, da z liberalci ni možen sporazum, seveda na osnovi katoliških načel, se je Jeglič odločil za nadaljevanje politike svojega prednika. Liberalci na to niso mogli pristati, ker bi se popolnoma utopili v klerikalni stranki.

V svoji prvi okrožnici na duhovščino je povedal, da misli z njo najtesneje sodelovati. Obrnil se je na dekane z okrožnico, da bo prihodnje leto sklical shod dekanov in pozneje tako vsako leto, da bodo na teh shodih obravnavali najvažnejša vprašanja za utrditev krščanskega življenja v škofiji. Ti shodi so nekaj novega v ljubljanski škofiji. Postali so eden izmed forumov, kjer je škof diktiral svojo politiko v škofiji. Nanje je škof vabil vedno vse dekane in eksperte za vprašanja, ki so se ravno obravnavala. Trenutno originalnih zapiskov s teh shodov ni moč dobiti, obstoje pa poročila o njih v ljubljanskem škofijskem listu, ki pa so žal nepopolna.

Škof Jeglič je uvidel, da je osnova vse klerikalne politične organizacije združništvo. Vanj so se silno zaganjali liberalci in takoj prvo leto posredovali pri škofu, naj prepove duhovščini udeleževati se dela pri zadrugah. Zato je škof takoj na prvem shodu 11. aprila 1899 dal v obravnavo ta problem. Referent o tem vprašanju je bil kanonik Andrej Kalan, član izvršilnega odbora klerikalne stranke, ki je podal naslednji referat: »Nova zgodovina ima tri temeljne znake: revolucijo na treh področjih, verskem, političnem in gospodarskem. Beda zatiranih stanov je klicala po maščevanju. Zato je papež 15. maja 1891 izdal okrožnico *Rerum novarum*: Srednjeveška stanovska družbena organizacija se je razklala in na njeno mesto se ni postavilo nič novega. Kapitalizem pritiska na množice. Pri nas je situacija enaka: rešitev iz krize je ustanavljanje združnih organizacij. Pri organiziranju so velike težave. Nobene pomoči ni pričakovati od državnega, niti deželnega zbora. Zbornice nimajo pravih zastopnikov, poslanci so samo izraz atomizirane človeške družbe. Zato je gospodarska organizacija še mnogo bolj nujna. Uravnava trga je silno potrebna, kajti do sedaj kmet drago kupuje in poceni prodaja. To pa mora doseči samo organizacija posojilnic — združništva.

Gibanje na gospodarskem polju je torej pri nas edina pot, da se izvede družbena organizacija in zato zasluži, da se duhovniki zanimajo za ta dogajanja.

Stvar je nova, potrebno je, da že bogoslovci dobe temeljit poduk. Duhovnik naj se z njo bavi temeljito. Pri snovanju zadrug naj ne ravna na lastno pest, posvetuje naj se s svojim dekanom, ki poroča škofijstvu. To bode po tehtnem preudarku z vodstvom gospodar-

skega gibanja odločilo, ali kaže zasnovati za drugo.⁵

Na shodu so potem precej razpravljali o tem problemu; vsi dekani niso bili enakega mnenja kot referent. Pokazali so se konservativni nazori pri nekaterih duhovnikih. Ti so zagotavljali, da ni duhovnikova naloga, da bi se udeleževal na družbenem in političnem področju. V potrdilo svojih nazorov so navajali okrožnice nekaterih bavarskih in avstrijskih škofov, ki so svojim duhovnikom prepovedali udeleževati se v politiki.

Toda škof Jeglič je navedel papeževo okrožnico *Rerum novarum*, ki ravno govori o organizacijskem delu kot nujnosti. Škof je popolnoma podprl referenta. Shod je potem prišel do sklepa, naj dekani podprejo to gibanje. Paziti pa morajo, da ne bodo prišli v konflikt s trgovci; kajti duhovnik mora zastopati interese vseh družbenih slojev. Sklene naj se nekak kompromis med konsumnimi društvi in trgovci.⁶

To vprašanje, ali naj se duhovnik udeležuje tudi na družbeno političnem področju, je dal Jeglič za nalogo na duhovniških dekanjskih konferencah. Izdelek, ki mu je bil najbolj všeč, je tudi objavil v Škofijskem listu 1899. Ta sestavek je napisal Janez Zoré in je zanimiv zaradi svoje velike radikalnosti in kritike vladajočega sistema: »Duhovnik vodi ljudi v nebesa ali ne pozabi, da jih vodiš po zemlji! To pa tem bolj v našem času, ko ljudstvo ne dobi gmotne pomoči od tiste, ki bi morala v prvi vrsti skrbeti za njegov gmotni blagor; od države, ko ta brani tiste, ki obrambe ne potrebujejo, proti onim, ki ne napadajo, ampak se niti braniti ne morejo. Ljudstvo si mora v našem času samo pomagati, pa si ne zna. Zato, če kdaj, mora v našem času duhovnik biti dušni in krušni oče sebi izročenega ljudstva. Ker pa je najvažnejši naravni pripomoček izboljšati gmotno stanje ljudstva, ravno njegova organizacija, zato je jasna trditev: Duhovnik mora, kar le more, udeleževati se raznih družabnih gibanj našega časa.⁷

Iz vsega tega vidimo, kolikšen pomen sta klerikalna stranka in škof Jeglič pripisovala organizaciji združništva. Nedvomno so malo pretiravali s tem pomenom, toda storili so pa vseeno precej. Ravno kreditne zadruge, to je, Reiffeisnove posojilnice, so pomagale marsikakšnemu kmetu, da ni njegovo posestvo šlo na boben zaradi zadolženosti. Po letu 1898 se jasno vidi, kako pada stopnja zadolženosti na podeželju.

Drugi važni problem, ki so ga obravnavali na tem shodu, je bila škofova zamisel o ustanovitvi katoliških zavodov z lastno slovensko gimnazijo. Na to misel je prišel škof Jeglič ob priliki zborovanja slovenskih visokošolcev

v Ljubljani avgusta 1898. Na tem zborovanju so slovenski visokošolci zahtevali ustanovitev lastne univerze v Ljubljani. Razpravljali so pa tudi o svoji visokošolski organizaciji. Neki akademik je predlagal, da bodi osnova visokošolskemu združenju katoliško krščanstvo, kar je pa večina zborujočih odbila. Nad takim protikrščanskim zadržanjem naše mlade inteligence se je Jeglič zgrozil. Sklenil je, da bo to stanje popravil.⁸ Odločil se je zgraditi katoliški zavod z lastno gimnazijo, za vzgojo katoliškega inteligenčnega naraščaja, laičnega in duhovniškega. Glavni del stroškov je pripravljen kriti sam iz velikega škofijskega posestva v Gornjem gradu. Za pomoč pa je naprosil tudi dekane, naj po deželi agitirajo za prispevke. Ti so mu to na konferenci obljubili.

Jeglič je naletel pri izvedbi svojega načrta na mnogo nasprotovanj. Najhujši nasprotnik je bila liberalna mestna občina, ki mu ni hotela dati v Ljubljani gradbenega dovoljenja, nasprotovali so mu celo nekateri konservativni člani stolnega kapitlja. Jeglič je vztrajal pri zamisli in zavodi, zgrajeni v Št. Vidu pri Ljubljani, so začeli s poukom za prvi razred gimnazije že 1905. Žal tu ni prostora govoriti več o škofijskih zavodih. Omeniti velja le to, da so pomenili zelo veliko za slovenski narod. Bili so do konca Avstro-Ogrske edina popolna samostojna slovenska gimnazija, res privatna, toda s pravico javnosti. Pa še z enega ozira so zelo pomembni: v njih so se šolali mnogi revni, nadarjeni slovenski mladenci s podeželja, katerim je bila drugače pot do izobrazbe zaprta. Jeglič je zavodom vez čas svojega škofovanja posvečal izredno pozornost, skrb in trud in tako so postali eno njegovih najpomembnejših del.⁹

Še tretji problem je odprl škof Jeglič na prvem dekanskem shodu. Predlagal je sklicanje II. slovenskega katoliškega shoda za naslednje leto. Klerikalno gibanje se je od tega časa tako razmahnilo, da je bilo treba dopolniti marsikatero resolucije I. katoliškega shoda.

Zaradi tolikšne dejavnosti, ko vidijo, da je eden vodilnih dejavnikov, začno liberalci Jegliča napadati, češ da je samo orodje v rokah dr. Šušteršiča. Iz dnevnika se vidi, da gredo Jegliču ti očitki do živega. Toži, da se boji, da ga ne bi Šušteršič res izrabljajal za kakšne svoje politične mahinacije in da bo silno previden.

Dne 7. novembra 1899 piše Jeglič v svojem dnevniku: »Iz besed g. Koblarja sem razumel, da je dr. Šušteršič preveč absoluten in premalo dela, nič se ne posvetuje pa se zaleti. Da je konservativna stranka propadla, temu je mnogo on kriv. Tudi sam opažam vsestransko napetost proti njemu. Ne mara ga

dr. Krek, ne mara ga g. poslanec Povše. Bojim se, da kam ne zagazimo, ako bo on na čelu priprav za katoliški shod, posebno s katoliškimi socialci bi mogel priti v borbo... Morebiti preprečim razdor Katoliške stranke (tako se je uradno imenovala klerik. stranka), ako malo bolj na čelo stopim, kar se mi ponuja; dobro da nisem z g. Šušteršičem začel priprav za katoliški shod, vidim, da bi bilo to slabo pri naši stranki in nasprotnike bi še bolj podžgalo.¹⁰

Dne 22. novembra je Šušteršič svetoval Jegliču, naj skliče k sebi državne poslance; »da bi se pogovorili o taktiki v parlamentu, ker grozi nevarnost, da bodo šli naši poslanci v popolno obstrukcijo s Čehi. (Čehi so namreč v tem času po padcu Badenijeve vlade, ki so jo povzročile nemške stranke, obstruirali delo parlamenta — op. J. P.). Med našimi poslanci sta dve struji: zmerna, Povše in radikalna, ki jo sestavljajo Slovenčevi dopisniki (Krek, Žitnik) in da bi se Slovenci, če bi šli v obstrukcijo, uprli direktno kroni.«¹¹

Jegličev dnevnik govori dalje 29. novembra: »Prišli so poslanci in gospodje, ki so v vodstvu katoliškega političnega društva: Detela, Brejc, Schweitzer, Šušteršič, Kalan. Razgovor je bil živahen. Največ je poročal g. Povše: on ni za obstrukcijo, rekel pa je cesarju, da bo zveza glasovala zoper nagodbo. Ostro je govoril dr. Krek in se izrazil odločno za solidarnost s Čehi. Proti temu sta bila Detela in Šušteršič. Nazadnje smo se zedinili gospodom poslancem priporočiti, da naj gredo v obstrukcijo. Naj se bolj naslanjajo na ljudsko katoliško stranko in si prizadevajo večino desnice ohraniti.«¹²

V vizitacijah za leto 1900 škof Jeglič povsod vzpodbuja župnike, naj agitirajo za pripravljajoči se katoliški shod in katoliške zavode. Naroča župnikom, naj ravnajo po navodilih konservativne stranke. Ljudi naj poučujejo v smislu resolucij katoliškega shoda.

JEGLIČEVO DELOVANJE V CASU UTRJEVANJA KLERIKALNE STRANKE

Od 10.—12. septembra 1900 je bil II. slovenski katoliški shod. Težišče dela na tem shodu je bilo v odseku za socialne zadeve. Program, ki ga je sprejel, popolnoma ustreza Krekovemu socialnemu načrtu slovenskih delavskih stanov iz leta 1895. Po II. katoliškem shodu se je lotila klerikalna stranka izgradnje in utrjevanja svoje politične in prosvetne organizacije na terenu. Do tega časa je obstajala le klerikalna gospodarska organizacija združništva. Sedaj pa so se začele ustanovljati klerikalna politična društva za vse sodne okraje imenovane Katoliška polit. društva. V vseh krajih pa so se ustanovljala klerikalna prosvetna društva.

V letu 1905 se je klerikalna Katoliška narodna stranka preimenovala v Slovensko ljudsko stranko. Da bi še bolj intenzivirala svojo agitacijo, je začela namesto katoliških političnih društev ustanovljati na podeželju po štajerskem vzgledu Kmečke zveze za vsako faro posebej, v katere je lahko pritegnila vse svoje somišljenike.

Krek, ki se je na korist enotne klerikalne stranke odpovedal samostojne politične delavske krščansko socialne stranke, je krepil delavsko krščansko strokovno organizacijo. Organiziral je uspešne stavke in na shodu v Vevčah 1904 pozival socialne demokrate v enotno strokovno organizacijo.¹³

Klerikalno združništvo je doživelo 1903 svojo dokončno reorganizacijo. Ustanovljena je bila nova centrala s pravico revizije — Zadržna zveza.

Ko je bila ob uvedbi splošne volilne pravice za državni zbor sklenjena volilna reforma tudi za kranjski deželni zbor, so dobili klerikalci v novi splošni kuriji vse glasove in s tem večino v deželnem zboru. S tem se začela 1908 že novo obdobje absolutnega klerikalnega vpliva na Kranjskem.

Jeglič je bil v tem času politično zelo aktiven. To je moč razbrati iz njegovega dnevnika, pastirskih pisem in vizitacij. Cerkvene vizitacije so resda boljši vir za kaj drugega, npr. za ugotavljanje socialnega, gospodarskega in političnega stanja v vsej ljubljanski škofiji natančno za vsako faro posebej. Toda iz kratkih škofovih odgovorov župnikom — rešitev, je moč videti tudi Jegličeve napotke duhovščini na terenu. Zanimivo je morda to, da je hotel imeti Jeglič natančno evidenco nad političnim in družbenim delovanjem sebi podrejene duhovščine. On ni nikdar političnega obveščanja duhovščine in dajanje direktiv duhovščini prepuščal vodstvu klerikalne stranke. Zdi se mi, kakor je razvidno iz materialov, da je hotel ostati v tem pogledu neodvisen od strankinega vodstva. Za družbena in politična vprašanja je imel svetovalce, najvažnejši med njimi je bil Aleš Ušeničnik. Zato je v vsakem važnejšem ukrepu vodstvo klerikalne organizacije spregovoril tudi Jeglič samo prek cerkvenih mehanizmov, bodisi na shodih dekanov ali v svojih pastirskih pismih na duhovščino. Včasih je to napravil pred tem ukrepom, včasih po njem. On sam ni bil član vodstva klerikalne stranke, toda to so bili njegovi najožji sodelavci, Andrej Kalan, Evgen Lampe, Janez Evangelist Krek.

Tako npr. v političnih dogodkih leta 1900 govori Jegličevo pastirsko pismo iz začetka leta 1901, ki pravi: »Lanski Katoliški shod je bil sijajen. Mnogo ljudi se ga je udeležilo. Že sama udeležba je pomembna: Vi in vaši katoliški možje zajemate iz njega glavna načela

pri podučevanju ljudi, posebno ob času volitev. Resolucije Katoliškega shoda so naš program za strogo cerkveno pa tudi družabno življenje. More se mu v kaki točki prigovarjati, morejo se posebno glede izpeljevanja poroditi razne nasprotno misli, kdor pa nasprotuje shodu in zametava njegove resolucije načeloma, ta ne stoji več na krščanskem stališču... Tudi za poslance, katere bomo mi volili, je katoliški program merodajen.

V ogromni večini ste svoje duhovske dolžnosti pri volitvah dobro izpolnjevali... Vi ste me razumeli in ste se trudili tudi zunaj cerkve, sklicevali ste shode ali vsaj pomagali našim krščanskim možem... Odkritosrčno vam povem, včasih se me loti misel, da li ne gremo predaleč, da li se nismo predaleč utopili v družbeno gibanje. Ali ko sem opazil, kaj dela nasprotnik, kako hodi od vasi do vasi, kako skuša zapeljivi volilni katekizem vtihotapiti v vsako hišo, se nisem mogel ubraniti v prepričanju, da nismo mi duhovni nič preveč storili...

Sedanje politično in družbeno gibanje je eminentno versko gibanje. Gre se za to, da se vse družbeno življenje, katero se je v 19. stol. postavilo na protikrščanski temelj, postavi zopet nazaj na podlago naukov Kristusovih. To pomeni boj v celi Evropi in pri nas med Slovenci, posebno na Kranjskem. Nasprotnikov je mnogo, skoraj vsa inteligenca po mestih, večina učiteljev, gostilničarjev in trgovcev. Nasprotuje tudi soc. demokracija.

Zato morajo duhovniki na noge, povsod zavirati Kristusu sovražni vpliv: na shodih, časnikih in hišah. Ko bomo dobili laikov voljnih in sposobnih, prav radi jim bomo prepustili delo in vodstvo. Samo spodbujali jih bomo in pazili, da ostanejo v pravcu, odkazanem v svetem evangeliju.«¹⁴

Jeglič je pri podrejenih duhovnikih zelo pazil na njihovo politično usmeritev. To nam med drugim dokazuje tudi odgovor župniku v Žireh, ki ni bil klerikalec in se ni strinjal s klerikalno gonjo proti liberalcem. Jeglič mu piše 17. junija 1904: »Ako primerjam vašo promemorijo (spomenico) z dejanskim stanjem v župniji, moram reči, da stvari ne poznate, ali ji niste kos. Sedaj šele vidim, zakaj razdor med strankami raste, namesto da bi se zmanjševal. Vi prezirate stranko, ki se v javnem življenju drži katoliškega programa, in podpirate ono, ki ima v večini dobre krščanske može, ki se pa javno drži one stranke v deželi, katera se prizadeva krščanstvo izpodkopati. To me boli in žalosti, saj sem danes bolj kot kdaj koli prepričan, da bi razdor kmalu prenehal in bi pri nasprotni stranki kaj malo mož ostalo, če bi bil na čelu župnije mlajši, časovnim zahtevam bolj odrasel miren nepristranski duhovnik. Ne za-

merite, da vam moje prepričanje odkrito povem. Ali imate toliko ljubezni do Boga in cerkve, da bi ga uvažili.«¹⁵

Omenili smo, da si je klerikalna stranka prizadevala za ustanavljanje prosvetnih društev na podeželju.

Zato je Jeglič o tem problemu govoril še na shodu dekanov 1900. Nekateri dekani so nasprotovali ustanavljanju klerikalnih katoliško izobraževalnih društev, češ da društva niso potrebna, ko imamo že Mohorjevo družbo in Domoljub. Shod dekanov pa je sprejel sklep, naj se ustanovljajo katoliška izobraževalna društva, katerim naj bo vodnik duhovnik. Paziti pa je treba, da se v društva ne vsilijo liberalci in oni ne prevzamejo vodstva. Iz vizitacij se vidi, kakšen pomen je temu dajal škof. V »rešitvi« dekanu v Moravčah pravi 1904.: »Zelo sem zadovoljen, ker v dekaniji napreduje katoliško življenje. Ne morem biti Bogu dovolj hvaležen, ker ste osnovali katoliško izobraževalno društvo in s tem prehiteli nasprotno poizkuse pridobiti može za liberalstvo.«¹⁶ Podobno govori v svoji rešitvi župniku v Polju pri Ljubljani: »Ne plašite se truda in požrtvovalnosti, da se v delavskem strokovnem društvu živahnost in stanovitnost, izražena po katoliških načelih, ohrani. Vse to bo pripomoglo izobraževalno društvo, treba je shodov, zato je potrebno sezidati katoliški dom.«¹⁷

Jeglič je zelo veliko hodil na Dunaj, kjer je kot knez imel pristop do vseh vodilnih ljudi v državi, tudi do cesarja, in je bil kot nekak delegat neprecenljive vrednosti za klerikalno stranko. Največkrat je moral zagovarjati kakšne strankine korake, potem od liberalcev obtožene duhovnike in pa moledovati za različna dovoljenja in olajšave za svoje gospodarske in finančne posle. V tem času je potreboval veliko denarja za svoje zadeve.

Pri tem je pokazal precej samozavesti; prvo mu je bil slovenski katoliški interes in ni bil nikakšna poslušna transmisija dunajske vlade. Tako piše v dnevniku, da je ob priliki obiska na Dunaju v začetku leta 1903 nanj pritisnil ministrski predsednik Körber, naj on vpliva na klerikalno stranko, da bi šla mirno na zasedanje deželnega zbora in mu obljubljal koncesije, kot je ustanovitev splošne kurije s 4 poslanci za Kranjski deželni zbor. Klerikalni stranki se je zdela ta koncesija premala in ni na to pristala.

V tem času je Jeglič večkrat rešil klerikalno zadružništvo iz velikih težav in morda tudi razsula. Iz tega se vidi, kakšen pomen je klerikalno organizacijo mu je pripisoval, verjetno pod Krekovim vplivom. V svojem dnevniku piše Jeglič 28. julija 1903, da je založil »Gospodarski zvezi« 50.000 K, da jo reši pred polomom, »ki je imela toliko izgube pri

nesrečnem kreditiranju trgovca Šumija, ki je zaradi svojega gospodarskega poloma zbežal v Ameriko.«¹⁸

Ravno tako je priskočil »Gospodarski zvezi« na pomoč leta 1905. Dne 21. januarja 1905 piše v dnevniku: »Trnovo na Notranjskem je najhujša rana pri naši organizaciji, ki je zato v nevarnosti. Tolik je primanjkljaj, da bi bilo treba društvo že likvidirati, sklenil sem, da tekom leta dolgove jaz poravnam.«¹⁹

Videli bomo na nekem zanimivem vprašanju, da je imel Jeglič o njem drugačno mnenje, kot voditelj klerikalne stranke; to je vprašanje odnosa do Hrvatov.²⁰ Jegličevo stališče vidimo iz njegovega dnevnika 5. oktobra 1903, ko opisuje slovesno otvoritev »Kamniškega doma«, na kateri je bil navzoč. »Za govornika je (dekan Lavrenčič — op. J. P.) naprosil g. Šukljeta... Zbrana so bila razna društva iz Ljubljane, Št. Vida, Loke, Jesenic, Šmartna pri Litiji in Zagreba...

Banketa se je udeležilo nad 100 oseb. Jaz sem prišel šele ob dveh, da sem bil pri napitnicah... Bal sem se, da se radi Hrvatov ne bo kaj preveč povdarjala vzajemnost naša in hrvaška. Ne še dosti zmerno se je govorilo. Jaz za to »zajednico« nič kaj dosti ne maram, ker Hrvatje jo tako razumevajo, da se moramo mi pohrvatiti...«²¹

Oglejmo si na nekaj konkretnih primerih Jegličev način političnega vodenja duhovščine. Škofijska sinoda leta 1903 je sprejela posebno formulo za pisanje promemorij, župnikovih poročil o stanju v župniji ob priliki vizitacij. Ta formula je poleg popolnoma cerkvenih zadev obsegala tudi točke: družbeno, gospodarsko in politično življenje v župniji. Po teh točkah so potem duhovniki tudi poročali škofu. Poročila so zelo zanimiva, saj podajajo precej natančno sliko. Škof je na ta poročila odgovarjal v svojih rešitvah in v njih dajal duhovnikom napotke za nadaljnje delo. Promemorija za župnijo Kamnik 1905: »V Kamniku faranov ni mogoče organizirati v katoliških društvih. Društvo »Kamniški dom« se je preosnovalo iz »Katoliškega društva« časovnim in krajevnim razmeram primereno. Dobilo je že prvo leto svojega obstoja svoj »Kamniški dom«. S člani je težko. Prihajajo le rokodelski in trgovski pomočniki, meščanski mladeniči pa so rajši pri Sokolu. V župniji se čitajo katoliški časopisi, toda tudi Slovenski narod je v Kamniku silno razširjen... V gospodarskem oziru se je svoj čas v Kamniku zamudila ustanovitev posojilnice in hranilnice in je sedaj težko vis à vis liberalni mestni hranilnici in okrajni mestni posojilnici to popraviti. Tembolj ako je celo okrajna posojilnica v naši »Zadružni zvezi« vpisana, čeprav je liberalna... Če dobi kdaj katoliška stranka mestno upravo v svoje ro-

ke, bode mestna hranilnica naša. Pri evanuelnih volitvah katoliška narodna stranka ne bo zmagala. V občinskem odboru imajo večino liberalci, ker je tak volilni sistem, da naši ljudje ne morejo voliti, ker plačujejo direktnega davka pod 8 kron. Političnih shodov v Kamniku ne moremo sklicevati ob tolikšnem številu liberalcev. Katoliško politično društvo za kamniški okraj šteje v kamniški župniji 80 članov.«

Škofova rešitev pravi: »npravno in družbeno življenje se je za vaše uprave močno vzbudilo in razvilo. Tudi v političnem gibanju ste v kratkem času veliko uspehov dosegli. Kamniški dom je eno vaših najlepših in najvažnejših del. Le vztrajajte pri katoliški ideji, da ji pomorete do popolne zmage.«²²

V rešitvi župniku na Dobovcu piše Jeglič leta 1906: »Ker mladeniči vaši večinoma v Trbovlje k rudokopom zahajajo, kjer je premnogo socialdemokratov in veliko pohujšanja, poskrbite prav posebno, da jih v šolski dobi kar mogoče skrbno in ljubeznivo vzgajate, na nevarnosti opozarjate in jim ljubezen do krščanskih čednosti vzbujate. Po dovršenih šoli jih skušajte ob nedeljah zbrati k pogovorom in poduku. Stopite onda v zvezo z gospodi v Trbovljah, pa si z njimi prizadevajte vaše fante pridobiti za katoliško delavsko društvo. Ko se v Trbovljah pokažejo, sami in po mladeničih že doma za to propagando delajte.«²³

Septembra 1905 je dal Jeglič slovenski kulturni javnosti, posebno liberalni, povod za velike napade nase, zaradi svojega mnenja o muzi nad novim Prešernovim spomenikom.

Jeglič je zavzel svoje stališče tudi do boja za splošno in enako volilno pravico, za katero se je z vso močjo zavzemala SLS. Njegovo stališče pokaže njegovo pastirsko pismo za Novo leto 1906. Pismo podaja ves teoretičen družbeni nazor katoliške cerkve. Govori v zvezi z demokracijo, da je popolna enakost ljudi nemogoča, »saj je mnogostranska neenakost že v naši naravi, naša civilizacija sloni na neenakosti stanov... Socialna demokracija nima prav, ker ne trpi razlike stanov in ne trpi premoženjske neenakosti. Če bi se premoženje sto in stokrat enako porazdelilo, bi enakost ne trajala dolgo! Namesto socialne demokracije naj se postavi krščanska demokracija... Nemogoče je torej, da bi bili družbeno vsi enaki, ker to je proti naravi človeškega društva, nič nas pa ne ovira, da si ne bi prizadevali za politično in pravno enakost vseh državljanov, katero je ljudstvo po razvitih deželah že doseglo. Ako se torej varujemo teh zmot: da ni Boga in da je ljudska volja izvor vsega prava, ki ne pozna nobenih naravnih zakonov, dalje, da morajo biti vsi ljudje, v vsakem, tudi družbenem oziru po-

polnoma enaki, posebno enaki v premoženju, ter da se odreka pravica do zasebnega premoženja — ako se varujemo teh groznih zmot, moramo delovati za splošno volilno pravico.«²⁴ Iz tega se vidi izredna zaostalost katoliške cerkve v družbeni teoriji. Toda kljub temu najde opravičilo za boj za splošno in enako volilno pravico, ker gre to njej v prid.

Da je imel Jeglič razvit političen instinkt, je opaziti iz marsikaterega njegovega dejanja, najbolj pa iz dnevnika, kjer si je sproti zabeleževal svoje vtise ob različnih dogodkih. Tako je ob priliki III. slovenskega katoliškega shoda od 26.—28. avgusta 1906 v Ljubljani zapisal v svojem dnevniku: »Shod je bil tolažilen... govori izvrstni, krasen govor prof. Jarca, sarkastičen dr. Šušteršiča, genijalen dr. Kreka...

Žalostno je, da so na Koroškem sklicali shod, udrihali po naših poslancih in zaradi tega naravnost prepovedali iti na katoliški shod v Ljubljano...«²⁵

Tu se je kazal že tisti antagonizem med voditelji obrobnih slovenskih pokrajin in vodstvom klerikalne stranke na Kranjskem s Šušteršičem zaradi njegove premalo vsenarodne politike.

JEGLIČEVO DELOVANJE V DOBI
ABSOLUTNEGA KLERIKALNEGA
POLITIČNEGA VPLIVA 1908—1914

Po zmagi na volitvah 1908 je vzela SLS vse deželnozborske zadeve v svoje roke. Reformirane so volitve v vse javne zastope, tudi v ljubljanski magistrat. SLS snuje načrte za dvig deželnega gospodarstva, ki jih liberalci ostro napadajo.

Ob aneksiji Bosne in Hercegovine je storila SLS enako kot druge slovenske politične stranke. V kranjskem deželnem zboru je podala izjavo, s katero pozdravlja aneksijo, ki je vključila v Avstrijo še več Slovanov. Avstrija pa naj gleda, da bo te Slované politično zadovoljila. Po tem dogodku je baje šef SLS Šušteršič poslal Francu Ferdinandu spomenico, ki je zahtevala trializem.

Iz krščanskih delavskih strokovnih organizacij se je jeseni 1909 ustanovila Jugoslovanska strokovna zveza. Istega leta pride tudi do združitve kranjske SLS z drugimi pokrajinskimi katoliškimi strankami v Vseslovansko ljudsko stranko, tako dobi klerikalno gibanje svojo dokončno organizacijsko podobo. Posvečati začne veliko skrb vzgoji svojega naraščaja. Ustanovljen je Orel, telovadni odsek pri prosvetnih društvih, ki naj spodnese vpliv v liberalnem Sokolu.²⁶

Leta 1909 so liberalci zagnali spet pravo gonjo proti Jegliču. Napadali so ga zaradi objave katoliškega seksološkega priročnika Ženinom in nevestam, da bi ga tako diskreditirali v javnosti.

To se jim ne posreči in Jeglič še nadalje uživa v katoliških vrstah neomajen ugled, zasleduje politično življenje po škofiji, spodbuja in daje politična navodila duhovnikom.

Duhovniške promemorije, spomenice, iz tega časa kažejo, kako se povsod krepi politični vpliv SLS, kako napredujejo Kmečke zveze, kako narašča klerikalno časopisje, kako se ustanavljajo orlovski odseki.

Poročila so prav natančna in plastična in so prav dober vir za zgodovino te dobe. Odgovor župniku v Vipavi leta 1909 pa jasno razodeva Jegličeva stališča: »Vzdržujte tudi izvincerkveno organizacijo in jo po potrebi izpopolnjujte, saj vas lastna izkušnja uči, da s pomočjo te organizacije napreduje versko, socialno in politično življenje. Posebno Vam na srce polagam skrb za mladeniče, z vso vnemo negujte organizacijo Orel.«²⁷

Leta 1911 je moral Jeglič zopet reševati klerikalno združništvo in z njim SLS. Poglejmo si njegov zapisek v dnevniku 29. januarja, ki nosi naslov Duhovni in združništvo: »Ker je v Zadržni zvezi okoli 650 zadrug in deluje nad 600 duhovnikov, ki bi morali v mesecu marcu opustiti delo (papeževa okrožnica), moram iti v Rim, da izprosim podaljšanje časa, ker drugače bi združništvo razpadlo. »Zveza« mi je poslala spomenici z dobrimi razlogi. Združništvo sploh je koristno v nravnem pogledu, medsebojna ljubezen in podpora, poravnavanje preprirov. Koristno je za cerkveno življenje, združniki ubogajo duhovnike pri volitvah, pri manifestacijah; ako duhovni odstopijo, ne bo več tega zaupanja. Bati se je, da dobe spet vpliv na ljudstvo učitelji. Ako bi ljudje začeli jemati denar iz posojilnic, bi se moralo terjati dolžnike, ki bi ne mogli plačati, pa bi se jim moralo rubiti. Tem vzrokom sem dodal: Kaj bi bilo, ko bi toliko duhovnov naenkrat odstopilo, kje dobiti nad 600 ljudi sposobnih za delo; treba jih je učiti in vežbati. Polagoma se bo to moglo storiti, akoravno ne povsod, ker povsod ne bo sposobnih ljudi. Na manjših krajih Reiffeisnovke uspevajo le, ako se dela brezplačno, česar pa laik ne bo lahko storil, to more le duhoven, ki dela pro Deo gratias in zato tudi pro populo. Na shodu dekanov so dekani poudarjali, da ni mogoče, da bi duhovni odstopili...«²⁸ Tu, mislim, komentar ni potreben. Jeglič je v Rimu v svoji misiji uspel.

Še en zapisek ima Jeglič kmalu zatem o združništvu. Klerikalna stranka je hotela svojo vladu na Kranjskem čim bolj izkoristiti, da okrepi svoje združništvo. Poglejmo, kaj je naredila zato v deželnem zboru: »Ker se je radi poloma liberalne »Glavne posojilnice« nekako omajalo zaupanje v združništvo, so naši poslanci storili nujen predlog

»o pomoči združništvu«. Sestavili so več točk: »Našo Zadržno zvezo se prizna kot uradni deželni. Deželni odbor bo imel revizijski urad in bo zadrugo strogo revidiral. Zveza dobi vsakoletno podporo 10 000 K, dežela garantira z dva milijona in da Zvezi brezobrestno posojilo 700 000 K, ki je vseučilišni fond. Pri tej razpravi so bile hude debate. Proti predlogu sta najbolj vneto govorila dr. Tavčar in dr. Triller, za predlog pa so govorili Šušteršič, Lampe, Krek in poročevalec Jarc. Prišlo je do burnih prizorov.«²⁹

Konec tega leta je opravil Jeglič za SLS zopet važno nalogo. V svojem dnevniku piše 2. dec. 1911, da mu je Šušteršič poslal svoj tiskani govor v državnem zboru, ki govori o trializmu, želeč, da ga on pošlje prestolonasledniku. Jeglič pravi, da je to storil rad, ker ga je prestolonaslednik pred kratkim lepo sprejel in se zanimal za Jugoslovane. Čez nekaj dni je dobil odgovor od Hofmeisteramta, v katerem se mu zahvaljuje za list.³⁰

Iz tega bi se dalo sklepati, da je morda to tista razglašena Šušteršičeva spomenica, ker kake druge vse do danes niso našli. In še na nekaj kaže ta dogodek, da namreč Šušteršič ni imel posebnih stikov s Francem Ferdinandom.

V teh letih zmaga SLS pri volitvah v državni in deželni zbor tudi že v nekaterih kranjskih mestih.

Ob tem izrednem političnem zagonu pa se v tem času v vodstvu klerikalnega gibanja kažejo znaki krize. Jegličev dnevnik iz tega časa je poln zapiskov o nesoglasju v vodstvu SLS. Mladi, ki se zbirajo okoli dr. Kreka, so nezadovoljni s konservativnim Šušteršičem, ki je proti statutu stranke postal deželni glavar. Do hudega nasprotovanja med Kekom in Šušteršičem pride ob jugoslovanskem vprašanju v času balkanskih vojn. Krek je pisal v Slovincu prosrbsko. Ko je Šušteršič nastopil s člankom proti takemu pisanju, je Krek zagrozil, da si bo izbral drug list za svoje pisanje. Jeglič sam se v vsem tem času ne opredeli za nobeno strujo; prizadeva si le za pomiritev med sprtima strujama.³¹

Demokratski Krek je bil leta 1913 skoraj izrinjen iz političnega življenja zaradi afere Theimer. Proti njemu so intrigirali poleg liberalcev najbrž tudi sami konservativci v SLS. Kolikor se vidi iz dnevnika, je Jeglič ves čas zaupal Kreku in ga podpiral tako, da je bil ta rehabilitiran.

JEGLIČEVA VLOGA OB SPORU V SLS IN OB RAZPADU MONARHIJE

Med prvo svetovno vojno, ko si je morala klerikalna stranka in Slovenci sploh najti svojo nacionalno politično rešitev, je Jeglič

odigral še posebno pomembno vlogo. Ravno tako odločilno je posegel v drug problem tega časa, ki je s prvim povezan, to je v razcep v SLS.

Klerikalna stranka, skoraj absolutna predstavnic slovenskega naroda, se je v začetku vojne solidarizirala z režimom, čeprav so v stranki obstajale razlike med konservativci s Šušteršičem, ki so bili za absolutno lojalnost Avstriji in so denuncirali jugoslovansko orientirane Slovence, in mladimi s Kekom, ki so bili za čim večjo narodno slavo in čim manj pisanja proti Srbiji.

Vojna je Slovence zelo prizadela; kot »nezanesljivim in veleizdajalskim« so jim sodila vojaška sodišča. Mnogo Slovencev je padlo v vojni, soška fronta pa je prizadela tudi civilno prebivalstvo na Primorskem. Razne nemško-avstrijske stranke pa so za primer zmage pripravljale takšne načrte, ki bi pomenili za Slovence nacionalno smrt.

Vse to je sililo Slovence in klerikalno stranko posebej, da iščejo izhod iz te situacije. Ko se je konec maja 1917 po dolgem času znova sestal dunajski parlament, je Jugoslovanski poslanski klub v njem podal znano Majniško deklaracijo, ki zahteva združitev vseh Jugoslovancev v okviru Avstro-Ogrske v samostojno državno telo pod habsburško dinastijo.

Majniška deklaracija je v zgodovini pisju zelo različno ocenjena. Mislim, da je historični objektivnosti najbližje stališče, ki trdi, da se ni spotikati ob habsburški okvir deklaracije in jo zaradi njega ocenjevati kot reakcionarno. Tudi nima smisla izmišljati si zgodbe o neiskrenosti habsburškega okvira, češ da je bil le fasada. Habsburški okvir je pri ocenjevanju deklaracije kot reakcionarne ali revolucionarne več ali manj brezpomemben. Deklaracija je bila tudi s habsburškim okvirom čisto revolucionarna zahteva, saj je zahtevala popolno rušenje dotedanjih političnih struktur monarhije, to je dualizma, in ustvaritev nove državne tvorbe na jugu monarhije. To pa je bilo nekaj, na kar ni pristal noben odločilen politični faktor monarhije, niti dvor, niti Madžari, niti avstrijsko-nemške stranke. Na zahteve majniške deklaracije ni pristal niti manifest cesarja Karla 16. oktobra 1918, ko je monarhija že razpadala.³²

Deklaracijo, ki je bila pravzaprav plod SLS, sta sproti obe struji v stranki različno tretirali. Za konservativnega Šušteršiča je to maksimalna zahteva Slovencev dunajski vladi, medtem ko je za Krekovo demokratično strujo to minimum in to tudi zapiše v Slovincu že 25. julija 1917.

Deklaracija je bila med slovenskimi množicami malo opažena. Potrebno je bilo, da se stvar premakne naprej, da se pokaže, kako so deklaracijske zahteve stvar vsega slo-

venskega naroda. Tu je prevzel iniciativo škof Jeglič. Septembra 1917 je sestavil in podpisal tako imenovano ljubljansko deklaracijo, ki je izjavljala popolno soglasje in podporo Jugoslovanskemu klubu in njegovi majski deklaraciji. Izjavo so sopodpisali SLS, liberalna stranka in slovensko krščansko socialno delavstvo; socialni demokrati so podpis odbili.³³

Vsekakor je pomembno vprašanje motivov, ki so vplivali na to Jegličevo dejanje. Mislim, da je Jegličeva odločitev za septembrsko izjavo v tesni povezanosti z notranjo situacijo v klerikalni stranki. O notranjem razvoju stranke razpravljam malo pozneje, tu pa moram zaradi boljšega razumevanja septembrske deklaracije omeniti naslednje: Jeglič se je verjetno do septembra odločil za politično strujo mladinov. Spoznal je, da imajo mladini za seboj večino slovenskega ljudstva. V skrbi za klerikalno stranko, ki ji je grozila nevarnost, da se razcepi in izgubi množice, se je odločil podpreti v stranki tisto strujo, na katere koncept je ljudstvo pristajalo. S septembrsko izjavo je podprl politični program mladinov. V tem smislu govore mnogi njegovi zapiski v dnevniku od pomladi leta 1917 in tudi njegov članek O razdoru v SLS v Slovencu 26. novembra, kjer pravi, da se je odločil, da podpre mladine, ker je videl, da stoji za njimi vse ljudstvo, Šušteršiča pa ne podpira nihče drug kot kranjska duhovščina, od katere pa se ljudstvo že odvrača.³⁴

Pozneje je Jeglič v svojem dnevniku glede ljubljanske deklaracije napisal sledeče: »... Želel sem od nekdanj, da bi se Jugoslavnani v okviru Avstrije združili v eno celoto. Vedel sem, da je izvršitev te želje nemogoča brez izredno hude prekucije. No, vojska je vse tako pretresla in preobrnila, da se mi je ta združitev zdelo mogoča. Ker je na to merila majniška deklaracija, mi je bila draga. Ker se ljudje za to niso vnelali, ali bolj prav, ker se niso znali prav orientirati in se nišo gibali, jaz pa sem čutil, da je vse izgubljeno in se bomo ponemčili, ako se v ugodnem času ne dvignemo, sem storil korake, da smo se podpisale vse stranke in začelo se je gibanje, ki je omogočilo Jugoslavijo. Hvala Bogu, da je moje korake tako vodil, da so bili zakoniti.«³⁵

Deklaracijsko gibanje, ki ga je ta izjava sprožila, je postalo izredno široko in demokratično in je presešlo stroge deklaracijske okvire. Vplivalo je na radikalizacijo politike vseh slovenskih političnih strank, posebej klerikalne, in soodločilo o zmagi mladinov v njej konec leta 1917.

Tu je še treba omeniti, da je zelo težko postaviti datum, kdaj se je Jeglič odločil za popolno odcepitev od Avstro-Ogrske. Bil je

vsekakor še zelo dolgo za ohranitev monarhije, kar izpričuje mnogo njegovih uradnih izjav in zapiski v dnevniku. Ena takih izjav je npr. v njegovem letaku 26. novembra 1917 ob sporu s Šušteršičem, v katerem pravi, da je njegov odgovor nasprotnikom, zakaj je podpisal ljubljansko izjavo, tak, kakršnega je dal novembra ministru na Dunaju: »To sem storil prvič kot odločen ugovor zoper naklepe onih izvenavstrijskih slovanskih krogov, ki hočejo Jugoslovane odcepiti od Avstrije, zato naj ves svet ve, da mi Slovenci te naklepe od sebe odbijamo, ker hočemo ostati v avstrijski monarhiji in pod žezlom habsburških, drugič kot odločen ugovor zoper velike krivice, ki so jih nam Slovincem že storile in jih ravno sedaj napovedujejo brezobzirne nemške stranke, tretjič, da bodo zadovoljni Jugoslovani, najbolj močna obramba zoper sovražnika avstrijske monarhije in habsburške dinastije.«³⁶

V istem smislu je pisan tudi Jegličev članek v Slovencu januarja 1918 in njegova pastirska pisma v teku leta 1918, ki so še vsa za ohranitev Avstrije. Tako je pisal tudi škofov politični svetovalec dr. Aleš Ušeničnik v začetku leta 1918 v svoji knjigi *Um die Jugoslawien, eine Apologie*, čeprav ne preveč odločno, in že predvideva, da lahko pride proti slabi oblasti tudi do upora.

Za odcep od monarhije Jeglič potemtakem ni delal, kar je razumljivo, in so ga dogodki sami postavili pred to dejstvo. Sicer pa je bilo nasploh malo ljudi, ki bi že v letu 1917 mislili na odcep od monarhije.

Eden takih je bil verjetno Krek. Tako bi vsaj mogli razumeti iz Jegličevega zapiska v dnevniku ob Krekovi smrti: »... Mislim, da ga je Bog ob pravem času poklical s sveta. Dogodki so se tako razvijali, da je bil v veliki nevarnosti nekorektnega mišljenja o izvoru državne oblasti in o samoodločbi narodov.«³⁷

In kako je bilo s sporom in razcepom v SLS? Nasprotja med posameznimi strujami v vodstvu SLS se med vojno zelo povečajo. Spor se sicer spočetka omejuje na vrhove in baza SLS o njem ne ve dosti. Klerikalno časopisje o tem dolgo popolnoma molči in iz njega ne bi bilo moč ničesar razbrati. O sporu pa dosti pišejo nemški časopisi v Gradcu, hrvatsko časopisje pravaške stranke, ki je glasnik Krekovih stališč, in tudi slovensko liberalno časopisje. Največ in najbolj točne podatke pa ima Jegličev dnevnik. Jeglič je o vsem natančno informiran, in ker vemo, da je bil Jeglič dolgo časa neopredeljen med sprotima strujama, na neki centrumski poziciji, lahko popolnoma verjamemo njegovim zapiskom, ki jih je delal sproti.

Leta 1915 je v njegovem dnevniku zaslediti veliko beležk o sporu. Pogovarja se večkrat z

voditelji obeh struj, poskuša opredeliti bistvo spora in doseči spravo. Podaja izredno dobre analize, ki kažejo njegov politični instinkt, ki mu je pozneje pomagal pri odločitvi: Mladini s Krekom se pritožujejo nad Šušteršičem, češ da vse važnejše odločitve sprejema samo v krogu somišljenikov in ne sklicuje vodstva SLS. Obsojajo ga, da je kot kranjski deželni glavar vse preveč avstrijski in premalo slovenski.

Dne 27. januarja 1916 piše Jeglič v dnevniku, da se je pred nekaj dnevi pogovarjal s Krekom o položaju in ga vprašal, če res snuje radikalno strujo v SLS, kar da je nevarno za razcep stranke. Krek mu je odgovoril, da stranke ne razdira on, ampak Šušteršič in Lampe in Jeglič, ki se z njima solidarizira. Rekel je še, da mora Šušteršič iz politike, da kar on dela, so odvetniški manevri. Jeglič zaključil beležko, da vidi, da je razdor v stranki nepremostljiv, da pa bo še poizkusil spravo.³⁸

Sredi leta 1916 se začne politično gibati centrum stranke s prelatom Kalanom, ki si prizadeva rešiti stranko pred razcepom in pridobi Jegliča za svojo pozicijo. Jeglič piše 31. julija 1916, da je iz pogovora s Kalanom zvedel, da mlada inteligenca ne mara za Šušteršiča, ne marajo ga voditelji na Štajerskem, Koroškem in Goriškem. V stranki da prevladuje mnenje, da se stranka ne sme razcepiti, rajši se je treba odpovedati Šušteršiču in Kreku in z drugimi možmi držati stranko. Škoda, da je kanonik Lampe popolnoma Šušteršičev mož in je pretrgal s Krekovo strujo, drugače bi lahko on prevzel vodstvo. Kalan je povedal, da je na sestanku zapornikov stranke kritiziral Šušteršiča zaradi samovolje in izrabljanja duhovščine v politične namene. Predlagal je še Jegliču, naj bi Katoliško tiskovno društvo (Kalan predsednik) iztrgalo Slovenca Šušteršičevemu absolutnemu vplivu.³⁹

Po tem si Jeglič na vse načine prizadeva za zgladitev spora in ne podpira več Šušteršiča.

Mladini vedo, da bo zmagal v SLS tisti, ki bo imel v svojih rokah klerikalno združeno centralo, Zadržno zvezo. Na občnem zboru Zadržne zveze decembra 1916 se posreči mladinom izriniti Šušteršičeve privržence iz vodstva zveze. Mladine so podprli izvenkranjski Slovenci, ki so bili ogorčeni nad Šušteršičem zaradi njegove premalo slovenske politike.

Medtem pa je skoraj vsa kranjska duhovščina (tudi veliko dotedanjih Jegličevih sodelavcev) stala na Šušteršičevi strani. Konservativni Šušteršič je pač predstavljal večini kranjskih klerikalcev tistega, ki je pripeljal stranko do njene moči in uspehov. Poglejmo

nekaj duhovniških spomenic, ki izpričujejo takšno stališče.

Promemorija za dekanijo Ribnico leta 1917 pravi: »Kaj bo z razcepljenostjo SLS, za sedaj še ne moremo presoditi. Ker pa smo duhovniki cele dekanije edini in vsi stojimo za svojim voditeljem dr. Šušteršičem, upamo, da se nam bo posrečilo ohraniti edinost med ljudstvom. V naši dekaniji so vsi možje z nami. Čudno je, da naši stari nasprotniki podpirajo nam nasprotno frakcijo, menda nam za prihodnost tudi to koristi.«⁴⁰ In še eno takšno poročilo župnika iz Zagorja ob Savi z dne 3. junija 1917: »Zaupanje vernikov napram duhovnikom je malce oslabele, ker so spoznali, da smo brez moči. Tudi mokači (socialdemokrati) bodo zrasli na škodo naše stranke, ki bo še bolj oslabele. Razcepljenost v SLS bo napravila grozno škodo in morda poraz naši stranki. To pač ni bilo treba. Dr. Krek ima pač veliko na vesti, kar je sezidal, to hoče sedaj podreti — nekako tiho maščevanje za osebne poraze. Prav v Theimeričini aferi tiči kal razcepljenosti.«⁴¹ V promemoriji za župnijo Šmartno pri Litiji z dne 10. maja 1917 pa je rečeno: »Tudi duhovščina je deloma razcepljena, deloma neodločna. Prej je bilo zahrbtno rovarjenje proti deželnemu odboru, sedaj ustanovitev nepotrebne združene centrale... Ljudstvo še ne ve o tem razkolu, ko pa se zve zanj, zna biti, da bodo obe frakciji in z njimi vred duhovščina izgubili moč in ugled v političnem življenju. Bati se je tudi, da socialdemokratska stranka, ki si prizadeva za mir, dobi pristaše med ljudstvom. V Ljubljani se tolažijo, da smo gospodarsko lahko ločeni, politično pa združeni. Toda to ne drži. Razdor v združništvu zna privedi do razdora v organizaciji sploh.«⁴²

Tako je torej Šušteršič, ki je bil izrinjen iz Zadržne zveze, ustanovil v začetku leta 1917 svojo Zadržno centralo, ki se ji je pridružilo veliko število kranjskih zadrž. Škof Jeglič je uvidel nevarnost tega razkola na združnem polju, ki bi utegnil pripeljati do razcepa v SLS. Zato je skušal posredovati in zgladiti spor. Najprej je 17. julija 1917 sklical v Ljubljano sestanek duhovščine ljubljanske škofije. Na sestanku je kljub nasprotovanju večine, ki je zahtevala kritiko mladinom, sфорsiral sklep, da je duhovščina proti razdoru v SLS in da bo škof skušal posredovati. Duhovščini pa se prepove agitirati za katerokoli centralo.⁴³

To pa je bila v bistvu podpora mladinom, ki so bili zaradi svojega radikalizma bližji razpoloženju ljudstva kot Šušteršičeva struja. Jegliča je vodilo pri tem verjetno spoznanje položaja, kakor ga je zapisal v dnevniku 9. aprila 1917: »Zdi se, da Centralna zveza za-

drug več posebno ne napreduje. Po deželi se boje zapustiti Zadružno zvezo in pristopiti k novi; v nekaterih krajih so pri sejah odbora posojilnic duhovniki glasovali za prestop k Centralni zvezi, toda laiki so jih preglasovali, da so morali ostati pri stari Zadružni zvezi. Razdor sega vse dalje.⁴⁴

Radikalizem med ljudstvom se poleti in jeseni 1917 vse bolj širi zaradi protivojnega razpoloženja. Mladini imajo svojo oporo v Jugoslovanskem poslanskem klubu, ki jeseni 1917 noče več izvoliti Šušteršiča v delegacije. Na podeželju je približno takšno razpoloženje, kot ga kaže poročilo v Slovincu 26. X. 1917: »Odbor Kmetijske zveze za kamniško dekanijo, zbran na seji 24. X. v Kamniku v navzočnosti podpisanih odbornikov, je soglasno sklenil, da se v zadevi začasnega zastopstva kamniškega po dr. Krekovi smrti izpraznjenega okraja, obrne do Jugoslovanskega kluba, naj on odloči, kdo ima zastopati interese našega okraja. Po misli odbora bi bila zato najprimernejša gospod dr. Lovro Pogačnik kot zvest učenec in prijatelj pokojnega in dr. Benkovič kot kamniški rojak. V dr. Krekovem narodnem in ljudskem duhu hočemo — to lahko izjavljamo v imenu ogromne večine ljudstva — naj se vodi dalje naša politika... Kmečka zveza bo zastavila ves svoj vpliv, da se bo naša politika nadaljevala v duhu nepozabnega nam dr. Kreka. Sveto zapuščino Krekovo bomo zvesto čuvali proti vsakomur.« (Sledijo podpisi.)

O tem članku je v Jegličevem dnevniku komentar 27. oktobra 1917: »Dekan Lavrenčič (Šušteršičev pristaš) je prepovedal dvema odbornikom iti na shod. Zborovalci so vkljub temu dali zgoraj omenjeno izjavo, in stavek: »Zapuščino Krekovo bomo zvesto čuvali proti vsakomur«, je napirjen proti dekanu. Prvič, da so se zastopniki društva očitno postavili zoper duhovnike in sicer zoper tako uglednega.«⁴⁵

Tega spora se je Jeglič ustrašil. Kot piše sam v svojem dnevniku, se je zbal, da bo nastal prepad med duhovščino z dr. Šušteršičem na eni strani in ljudstvom z inteligenco na drugi strani. Zato se je odločil, da podpre mladine, da zrušijo dr. Šušteršiča. (Nekdo je moral biti žrtvovan, da se stranka opere — op. J. P.). Ravno to, da bi klerikalna stranka ne izgubila ugleda med ljudstvom, ne pa toliko radikalni pogledi na rešitev jugoslovanskega vprašanja so privedli škofa Jegliča v tabor mladinov.⁴⁶

Ko je torej novembra 1917 dr. Šušteršič na zborovanju, na katerega je poklical svoje pristaše, razpustil SLS in ustanovil novo kmečko stranko, je nastopil Jeglič z vso svojo avtoriteto proti temu. Vsem klerikalnim časopisom je zabranil objavljati Šušteršičeve pro-

glase in članke; pustil pa je, da so vanje pisali mladini. Ti so takoj objavili proglas, da se SLS ne bo razšla. Slovenec pa je priobčil 26. novembra Jegličev članek O razdoru v SLS, kjer je opisal ves potek dogodkov in razglasil vse Šušteršičeve napake. V svojem letaku je Jeglič pisal, da je novo ustanovljena Kmečka stranka nepotrebna, ker kdo bolj kot SLS štiti kmečke interese. Duhovščina naj ne podpira Kmečke stranke.

Mladini so za konec decembra sklicali zborovanje strankinih zaupnikov v Ljubljano in ustanovili novo Vseslovensko ljudsko stranko in postavili za načelnika dr. Antona Korošca. Šušteršič je tako izgubil vse svoje privrženice, ostal pa je do konca Avstroogrške še deželni glavar. Ob preobratu je emigriral.

Sredi leta 1919 nova SLS zopet združi obe zadružni centrali. Jegliču se posreči za prenovljeno SLS znova pridobiti večino duhovščine in tako stranka enotna dočaka dogodke ob koncu vojne. Od srede leta 1918 skuša SLS čim tesneje sodelovati z drugimi slovenskimi strankami in ustanovi v avgustu z njimi Narodni svet. Ob proglasitvi neodvisnosti 29. oktobra 1918 govori škof Jeglič z balkona deželnega dvorca (današnja univerza) in pozdravi osvobođenje.

OPOMBE

1. V orisu je upoštevana predvsem sledeča literatura: Gestrin-Melik, Slovenska zgodovina 1792—1918, Ljubljana 1966; Edvard Kardelj, Razvoj slovenskega narodnega vprašanja, Ljubljana 1968, Fran Erjavec, Zgodovina novodobnega katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928; Bogo Grafenauer, Slovenci od naselitve do 1918, Enciklopedija Jugoslavije 7, Zagreb 1968, str. 235—257. — 2. Vsi biografski podatki so povzeti po knjigi Jožeta Jagodica, Nadškof Jeglič, Celovec 1952. — 3. Friedrich Engel-Janosi, Österreich und das Vatikan 1846—1918, 2 zv. Graz-Wien 1960, str. 113. — 3a. Citirano po Janku Polcu, Kako je bil določen Dr. Anton Bonaventura Jeglič za knezoškofa ljubljanskega, Čas 1937/38, str. 324—326. — 4. Jagodic, Nadškof Jeglič..., str. 122—123. — 5. Shod dekanov, Ljubljanski škofijski list 1899. — 6. Isto tam. — 7. Pastoralne konference, Ljubljanski škofijski list 1899. — 8. Jagodic, Nadškof Jeglič..., str. 130. — 9. Več o zavodih je pisano v Jagodičevi knjigi Nadškof Jeglič in v zborniku Zavodi Sv. Stanislava ob srebrnem jubileju, Ljubljana, 1930. — 10. Jegličev dnevnik 7. nov. 1899 (Prepis dnevnika v arhivu CK ZKS Ljubljana). — 11. Jegličev dnevnik 23. novembra 1899. — 12. Jegličev dnevnik 29. novembra 1899. — 13. F. Erjavec, Zgodovina novodobnega katoliškega gibanja. — 14. A. Bonaventura Jeglič: P. n. č. c. gospodom duhovnikom, Lj. šk. 1. 1901. — 15. Cerkevne vizitacije škofa Jegliča, fasc. 1900—1905 Ljubljanski škofijski arhiv. — 16. Isto tam. — 17. Isto tam. — 18. Jegličev dnevnik 28. julija 1903. — 19. Jegličev dnevnik 21. januarja 1905. — 20. Od krize

Badenijske vlade sem 1898 so se slovenski klerikalci začeli zblíževati s hrvatskimi pravaši. Pristajali so na njihov državopravni program, ki trdi, da so Slovenci planinski Hrvatje. Naši klerikalni voditelji, namreč tisti narodno orientirani: Krek, dr. J. Brejč in tudi A. Ušeničnik so začeli okrog 1910 govoriti o slovensko-hrvatskem narodu. A. Ušeničnik je pisal, naj bi sprejeli hrvaščino kot znanstveni jezik, ljudski jezik pa bi počasi približevali (glej Gestrin-Melik, Slovenska zgodovina, str. 317). — 21. Jegličev dnevnik 5. okt. 1903. — 22. Cerkevne vizitacije... fasc. 1900—1905. — 23. Cerkevne vizitacije... fasc. 1906—1910. — 24. Škofovo pastirsko pismo za Novo leto 1906, Lj. škof. l. 1906. — 25. Jegličev dnevnik 30. avg. 1906. — 26. Erjavec, Zgodovina novodobnega katoliškega gibanja. — 27. Cerkevne vizitacije... fasc. 1906—1910. — 28. Jegličev dnevnik 29. januarja 1911. — 29. Jegličev dnevnik 19. februarja 1911. — 30. Jegličev dnevnik 2. dec. 1911. — 31. Jegličev dnevnik v letih 1912

—1913. — 32. Takšno stališče zastopa razprava Janka Pleterskega, Trializem pri Slovencih in jugoslovansko zedinjenje ZC XXII. 1968. — 33. O tem vprašanju priča zapisek v Jegličevem dnevniku 2. sept. 1917 in takoj nato velika polemika v slovenskem časopisju. — 34. O razdoru v SLS, Slovenec, 26. nov. 1917. — 35. Jegličev dnevnik 14. julija 1920. — 36. Letak »O razdoru SLS«, datiran 24. nov. 1917, kot priloga Ljublj. škof. listu; ista vsebina pod istim naslovom je izšla tudi kot uvodnik v Slovincu 26. nov. 1917. — 37. Jegličev dnevnik 16. okt. 1917. — 38. Jegličev dnevnik 27. jan. 1916. — 39. Jegličev dnevnik 31. jul. 1916. — 40. Cerkevne vizitacije... fasc. 1916—1920. — 41. Isto tam. — 42. Isto tam. — 43. O tem zapisek v Jegličevem dnevniku, potem poročila o shodu dekanov v Lj. škof. l. 1917. — 44. Jegličev dnevnik 9. aprila 1917. — 45. Jegličev dnevnik 27. okt. 1917. — 46. Tako razlaga Jeglič svoj odklon od Šušteršiča tudi v članku v Slovincu 26. nov. 1917.

JEGLIČ V PRVIH LETIH JUGOSLAVIJE
DO SPREJETJA VIDOVDANSKE USTAVE

Jeglič v novi državi ni nehal politično delovati, čeprav so se zunanje okoliščine spremenile. Spremenilo se je le področje njegovega političnega delovanja. V stari avstro-ogrski monarhiji je bil Jeglič človek, ki je zaradi svojega položaja imel dostop do cesarja, zato je odločilno sodeloval pri strankini »zunanji politiki« in imel dober vpogled vanjo. V novi državi kot katoliški škof in pristaš opozicijske stranke, ni mogel hoditi k pravoslavnemu kralju in ni imel kontakta s centrom državne politike Beogradom in ni mogel usmerjati politike SLS v odnosu do Beograda in vlade. Vso strankino zunanjo politiko je dobil absolutno v svoje roke strankin načelnik dr. Anton Korošec, ki se je tudi pretežno gibal po Beogradu in bil v vsej SLS najboljše poučen o beograjskih političnih igrar. V tem oziru je Jeglič sledil Korošču. Toda o notranje političnih zadevah v SLS in v Sloveniji je še vedno samostojno presojal. Kakor se vidi iz njegovega dnevnika, je izredno natančno in intenzivno spremljal notranji razvoj in vanj tudi odločilno posegal. Bil je brez dvoma neosporavana avtoriteta SLS, čeprav ni bil v nikakršnem njenem vodstvu. Ravno tej avtoriteti, ki je nepristransko razsojala med različnimi sprtimi strujami in skupinami v stranki, gre verjetno pripisati, da je SLS ves čas njegovega škofovanja ostala kljub različnim notranjim napetostim enotna in močna.

V prvih letih v novi državi Jegličevo politično delo, ki ga je najlepše moč slediti po njegovem dnevniku, kaže natančno vso politično pot, vse družbeno politične dileme in akcije klerikalne SLS, saj je skoraj z vsemi tesno in aktivno povezan.

Ob samem vprašanju zedinjenja Jeglič ves čas aktivno sodeluje. V dnevniku piše, da je šel 20. novembra v Zagreb k nadškofu Bauerju, da bi se bolj informiral o političnem položaju. Tu se je srečal s srbskim podpolkovnikom Milanom Pribičevićem, ki ga je informiral o položaju; govoril je tudi z »inteligentnim liberalcem« Albertom Kramerjem, članom Narodnega veća. Oba sta mu povedala naslednje: »Položaj je neugoden za republiko; pa tudi volitve za predsednika bi bile težke, zediniti se ne bi mogli, pa bi nastale hude borbe in kdo bo ukrotil ljudske mase, ki se vedno bolj poprijemajo boljše vizma; posebno ker nimamo armade ne na Hrvaškem ne na Slovenskem... mora priti monarhija, kateri bi bil

na čelu Alekander. Sestaviti se mora skupno ministrstvo pod regentom Aleksandrom. Ima naj nalog organizirati armado in pripraviti volitve za konstituanto.«¹

Jeglič piše, da je na Kramerjevo željo telefoniral v Ljubljano prelatu Kalanu, naj na shodu zaupnikov SLS 21. novembra v državnopravnem oziru ne sklenejo nič definitivnega. Ker mu je prelat Kalan odgovoril, da bo to težko šlo, je Jeglič pohitel v Ljubljano, da bi sam prisostvoval shodu in vplival. Med potjo pa se mu je pokvaril avto in je zamudil shod. Zapisek zaključí z mislijo, da je verjetno tako prav, kajti na shodu so se vneli za republiko in tako tudi sklepali.²

Jeglič sprejme 1. december kot dejstvo, s katerim se je treba sprijazniti in vanj takoj vživeti, v nasprotju z drugim katoliškim episkopatom v Jugoslaviji. Ob slovesnostih v počastitev proglasitve zedinjenja 15. decembra naroči svojim duhovnikom, »... da ne bi preveč škodoval svojemu ugledu, ugledu duhovnikov in Cerkve, da naj se »adresa vlade in odgovor regentov« prečita s prižnice, prepričan, da je to malum minus. Kako bi završalo in kako bi nasprotne stranke naskočile mene in narodno vlado, ko bi jaz vpričo nje zapovedi iz Beograda preziral. Moj metropolit me je zato pokregal v pismu, ki sem ga včeraj prejel privatnim potom.«³

Tudi v svojem novoletnem pastirskem pismu je zadovoljen z Jugoslavijo in njej in vladarju zagotavlja lojalnost. Poglejmo si nekaj misli iz tega njegovega zanimivega nastopa. Avtentičen tekst je objavljen v 1. številki Ljubljanskega škofijskega lista, nekaj iz tega pa že decembra v dnevnem časopisju: »... Dogodki so se sami tako vrstili, da imamo zdaj regenta, ki je povsem demokratičen, pravičen do nas vseh in ki že sedaj neumorno skrbi, da se Jugoslavija prizna od antante...

Glede avtonomije in centralizacije se mi dozdeva, da se išče neka srednja pot, ne popolna centralizacija, ker posebnih delov ni mogoče zednačiti in po istem kopitu vladati, in ne popolna avtonomija, da ne bomo preveč razkosani in za srečen začetek premalo enotni. Glede razmerja med katoliško cerkvijo in državo mi škofje pričakujemo pravično ureditev po konkordatu s sv. očetom. Glede na cerkveno premoženje smo škofje rekli, da ne bomo protestirali, ako se cerkvena posestva proti primerni odškodnini razdele...

Ne vem, od kod čuden predsodek zoper pravoslavnega regenta in zoper pravoslavno ljudstvo. Bral sem konkordat, ki ga je sv. Stolica

ravno pred vojsko sklenila s Srbijo. Katoliški cerkvi so zajamčene vse prostosti...⁴

Pismo govori na koncu še o naših prihodnjih nalogah.

»Politika: Danes se vse prekucuje. Splošni položaj se vsak dan menja. Izredno težko nalogo imajo gospodje, kateri so pri vladi in kateri vodijo naše politično življenje... po božji in naravni postavi smo dolžni priznati in spodobno spoštovati ono oblast, ki ima v rokah upravo in vodstvo družbe. Zato smo sedaj dolžni spoštovati začasno narodno vlado v Sloveniji in vrhovno vlado v Jugoslaviji in to tem bolj, ker smo po postavni poti prišli do ujedinjenja Jugoslavije in so sedanjo vlado določili zastopniki ljudstva...

Možje pri naši narodni vladi so jako spretni in izredno delovni v splošni prosep ljudstva... Če vse to resno preudarite, ali si boste upali obsojati voditelje in njihovo politiko? Jaz je ne bi upal, akoravno sem blizu njih in me v marsičem informirajo. Zarotim Vas, ne delajte politike vsak na svojo roko. Nekateri gospodje so tako neprevidni, da govorijo zoper vodilne kroge, govore o položaju in ga presojuje popolnoma napačno...

Jaz se bom v teh borbah zadnjih let preizkušenih mož držal. Ako mi ne bo kaj všeč, se bom z njim pogovoril. Duhovnike pa nujno prosim, da sledite meni, ki sem od najvišje cerkvene oblasti, in upam, da tudi po božji milosti postavljen, da vodim škofijo...⁵

Jeglič ve, da bo SLS lahko vodila odločno katoliško politiko in se ji ne bo treba bati nasprotnikov, če bo gospodarsko in socialno močna in če bo reševala vprašanja na teh dveh področjih. Zato je v tem času zelo zaskrbljen: »V združništvu strašen polom. Centrala, ki se je po prizadevanju Šušteršičeve stranke (početkom leta 1917) odcepila od združne zveze, je po nesrečnih in nedopuščenih spekulacijah zabredla v grozen deficit: najmanj 5 milij. kron. Ker je pri njej dve tretjini kranjskih posojilnic, kjer imajo kmetje svoje prihranke naložene, bo strašna razburjenost zoper duhovnike, ki so na čelu. Bojim se za stranko sploh, da jo nasprotniki, uporabivši te dogodke, razbijejo. Naši gospodje se močno trudijo, da bi izvedli sanacijo...⁶

Poleti 1919 Jeglič ob priliki birmovanja povsod spodbuja duhovnike, naj se potrudijo v združništvu in v prosvetnih društvih.⁷

Tudi za delavsko krščansko organizacijo JSZ poskrbi Jeglič v začetku leta 1919. Poskrbi ji tajnika kaplana Komljanca, ki s svojo iniciativnostjo in idealizmom res požene delo organizacije. Vodstvu SLS tajnik delavske organizacije ni všeč. Prof. Remec pri Jegliču sicer zoper takšnega delavnega delavskega tajnika takoj protestira in ga dolži avanturizma in nevarnih nazorov,⁸ toda Jeglič tajnika podpira.

Pri boju za slovenske meje je Jeglič tudi zraven. Ko mirovna konferenca v Parizu odloči za Koroško plebiscit, se vzburi vsa slovenska politična javnost, ki je do tedaj pričakovala, da bo mirovna konferenca slovensko Koroško podarila Jugoslaviji. Na velikem zborovanju vseh slovenskih političnih, kulturnih in strokovnih organizacij 12. maja 1919 v ljubljanskem magistratu »je knezoškofa Jegliča, ko je došel v dvorano, iskreno pozdravil župan dr. Ivan Tavčar in se mu zahvalil za udeležbo. Navzoči pa so mu priredili prisrčne ovacije...⁹

Jeglič je bil konec maja tudi v reprezentativni delegaciji slovenskega naroda (dr. J. Brejc, škof Jeglič, dr. Triller, dr. Ravnikar, Prepeluh in Golouh), ki je poskušala še poslednje, odvrniti antanto od plebiscita na Koroškem. Delegacijo je 30. maja sprejel Wilson, se z njo dalj časa pogovarjal, toda ta pogovor ni vplival na odločitev konference, le da je bila Mežiška dolina brez plebiscita priključena Jugoslaviji. Jeglič pa je potem na svojo roko obiskal maršala Focha, ki je bil znan katolik, in pariškega kardinala Ametteja.¹⁰ Maršal Foch se je potem res zavzel, da je blejski in bohinjski kot z jeseniško železnico, katero so zahtevali Italijani, ostal v Jugoslaviji.¹¹

V letu 1920, ko se medstrankarske strasti na Slovenskem znova do kraja razplamtijo, je Jegliču SLS stranka, ki v politiki in javnem življenju zastopa katoliška načela, zato ji pomaga s pastirskim pismom za volitve v konstituanto, kjer vernikom priporoča SLS. Na shodu dekanov razpravljajo po njegovem nalogu o poživitvi in boljši kvaliteti časopisja

Liberalci se v predvolilni borbi poslužujejo vseh mogočih sredstev, da bi kompromitirali SLS in njene voditelje; ker dobro vedo, kaj pomeni Jeglič za klerikalno gibanje v Sloveniji, se spravijo tudi nanj.

Jeglič piše novembra v svojem dnevniku:

»Čudno, kaj se more dogoditi! Včeraj mi je predsednik deželne vlade prinesel službeno dopis hrvaškega bana Laginje, v katerem sporoča Komandi IV. armijske oblasti v Zagrebu, a) da se čuje, da bo stranka Radičeva vstala na nasilen odpor in doda b): »U klerikalnoj stranci postoji jaka struja za kidanje svih veza sa Beogradom, a ta struja potječe od nadškofa Jegliča, s kojom je strujom u vezi i buduće povlačenje njihovih ljudi iz javne politike, koja održava veze sa Beogradom«.

Ker bi ta tožba mogla imeti za mene, za našo stranko in še za Cerkev težkih posledic, sem danes Banu uradno pisal, naj prijavi dokaze za te grozne trditve in sicer dotični komandi in meni; ako pa dokazov nima, ve sam, kaj je dolžan storiti po svojem poštenju in katoliškem prepričanju.

Ker je pred nekaj dnevi tudi velikosrbski list Balkan ravno tako uroto razglasil, da jo jaz

trajno snujem, se mi zdi, da za temi objavami tiči agitacija naših nasprotnikov, da bi nam za volitve zvezali roke. Zato sem zadevo sporočil ministrskemu predsedništvu v Beograd. Poslal sem obtožbo, moj dopis Banu in sem še dodal, kako bi bilo mogoče kaj takega trditi, ako se pogleda moje delovanje... Naročil sem, naj ministerstvo zahteva dokazov za vsako obtožbo proti meni.«¹³

Ker se je ban Laginja izvijal, da ni nobene njegove ovadbe, je dal Jeglič v Slovincu objaviti številko in datum banovega dopisa na IV. armijsko oblast.

Ban Laginja se je bil potem prisiljen opravičiti in pojasniti, da je bilo njegovo poročilo pomota, svoje pismo Jegliču je dal ponatisniti tudi v časopisu »Hrvat«. Jeglič piše, da je s tem zadovoljen, kajti klerikalna stranka in »njena dotična struja sta očiščeni.«¹⁴

Po volitvah za konstituanto, ki so se razmehoma slabo izšle za SLS, si je Jeglič prizadeval, da bi stranka ne opešala. Katoliško tiskovno društvo je imelo precej deficita in je hotelo ukiniti delavski Večerni list. Delavski voditelji pa so se temu upirali. »Voditelji delavcev so zborovali, Komljanec, Gostinčar etc. in so koj zasnovali društvo, ki naj skrbi za denar, ki bi omogočil izdajanje dnevnika za delavce; list naj bi bil popolnoma neodvisen in zares njihov list. Oglasilo se je okoli 70 navdušenih mož, ki bodo mesečno prispevali po 100 kron. Ker je ta list izredno važen za delavsko gibanje, sem obljubil tudi jaz prispevati in sicer mesečno po 10.000 kron...»

Duhovi so precej pomirjeni. Bojim se pa, da bo Slovenec trpel škodo; imel bo manj naročnikov in zmanjšala se bo njegova veljavnost. Nevarnost preti, da bi pri »Novem času« preveč radikalni postali in se morda od stranke odcepili. Bog nas varuj hudega!«¹⁵

Na aprilskem shodu dekanov 1921 postavi Jeglič kot glavno točko analizo vzrokov za klerikalni neuspeh na volitvah za konstituanto, vzrokov, zakaj se socialna demokracija in komunizem razširjata, in način, kako bi se širjenje zavrlo. Referent o tem vprašanju je tajnik JSZ Komljanec Podar dobro analizo vzrokov za razširjanje komunizma. Protiukrep komunističnemu širjenju vidi samo v dobri in močni krščanskosocialistični organizaciji, ki naj zajame vse kategorije delavskega prebivalstva.¹⁶ Izredno zanimiv zaključek na dekanskem shodu, če vemo, kako večina duhovščine in vodstva SLS ni imela nikakršnega posluha, oziroma je celo nasprotovala kakršni koli večji in bolj samostojni delovni organizaciji v SLS. Jeglič je slutil, kakor se vidi iz poznejšega pisanja, da je treba delavce organizirati v lastnih vrstah in jim dati njihove pravice, torej takoj reševati njihovo socialno vprašanje, kajti samo na tak način jih je moč obdržati

v okvirih katoliške cerkve, kar je za Jegliča kot vnetega katoličana najvažnejše. Od tega osnovnega izhodišča Jeglič potem nikoli več ne odstopi in kljub vsemu nasprotovanju konservativnega vodstva SLS vseskozi podpira delavsko organizacijo in ji s svojo avtoriteto daje veliko pomoč v njenem boju s konservativno desnico v stranki.

SLS V BOJU ZA REVIZIJO VIDOVĐANSKE USTAVE
IN JEGLIČEVA SKRB ZA MOČNO IN ENOTNO
KATOLIŠKO STRANKO DO SREDE LETA 1927

Od srede leta 1921, ko je v Beogradu ob nasprotovanju večine Hrvatov in Slovencev izglasovana centralistična vidovđanska ustava, se v Sloveniji ponovno krepi SLS, ki nasprotuje centralistični ureditvi in zahteva za Slovenijo avtonomijo. Prvi pokazatelj obnovljene klerikalne premoči v Sloveniji so občinske volitve aprila 1921, komaj pol leta po volitvah za konstituanto, ki so prinesle SLS 60 % vseh glasov in sorazmerno temu občinskih odborov. SLS skuša potem to svojo politično premoč v Sloveniji izrabiiti za to, da bi prepričala Beograd, da je ona edini odločujoči politični dejavnik v Sloveniji, s katerim naj Beograd računa. Pripravljena je sodelovati v vladi, če bi ta izpolnila njene zahteve, to je avtonomijo Slovenije s pretežno oblastjo SLS.

SLS mora svojo močno družbeno politično pozicijo v Sloveniji ves čas braniti, kajti liberalne stranke vseh vrst si na vse načine prizadevajo, da bi s pomočjo njim naklonjenih vlad v Beogradu zrušili v Sloveniji klerikalni politični monopol. Stranka uspešno kljubuje vsem takšnim poskusom in čvrsto združuje v svojih vrstah najširše sloje slovenskega naroda predvsem kmete pa tudi precejšen del delavstva. Pri tem prizadevanju za močno stranko, ki naj združi vse družbene sloje in tako kljubuje nasprotnikom, igra ves ta čas pomembno vlogo škof Jeglič.

Tako piše v dnevniku poleti 1922: »Doma je prenehal izhajati list »Novi čas«. Ko sem naprošen posređoval, da bi zopet izhajal, sem tole zvedel: List se je zavezal poravnati dolg mesečno ob koncu meseca; primanjkljaj je pokrivalo vodstvo SLS. Urednika Kremžar in Terseglav sta na svojo roko delala politiko. Mnogokrat sta netaktno postopala in zato povzročila v Beogradu tisto mržnjo, ki jo imajo do nas. Tudi sta delavce le preveč nahujškala, da so kar predrzni postali. Pri nedavnem kar nepotrebem štrajku so bili najhujši naši krščanskosocialni delavci. In ko se pripravljamo za volitve v oblasti, zahtevajo na večih krajih kar polovico zastopnikov, ako so v veliki manjšini. Tudi sta začela Terseglav in Kremžar stranko trgati ter od nje cepiti kočarje etc. Zato je stranka prispevke ustavila. To sem danes stranki poročil in jo prosil naj zadevo uredi. O vsem tem gibanju si ne upam

soditi, ker sem morebiti le strankarsko poučen. Zdi se mi, da sta v stranki naši dve struji v političnem in socialnem oziru. Ena bolj monarhična, druga bolj republikanska, ena socialna, druga bolj socialistična z dr. Gosarjem na čelu. Razlika v mišljenju nič ne škoduje, samo naj se vsaka stran tako premaguje, da se ne razcepi, ampak ostane edinstvena in složna.«¹⁷

Ta zapis nam zelo veliko pove, da sta v SLS jasno izoblikovani dve struji, ki imata precej različne družbene in politične koncepcije. O taki notranji polarizaciji je tožil že dr. Korošec v pismu Bogomilu Remcu konec leta 1920; »Sedaj je po mnenju te klike najvažnejše z republikanstvom razdirati stranko. Faktum je, da je že danes za monarhijo v konstituantu nad 200 poslancev. Ostanemo torej sigurno monarhija. Zato je po mnenju te klike sedaj »najpametnejše« ustvarjati katoliško republikansko stranko, da bo vsak demokratski lump lahko pljuval na to stranko kakor bo hotel. Če se stranka uda v ta tek, potem seveda ne bodo trpeli Kremžarji, Besednjaki in advokatski koncipienti, a trpela bo organizacija kat. cerkve, trpele bodo naše srednješolske organizacije, naši Orli, osobito njihov naraščaj po ljudskih šolah, trpeli bodo naši zavedni kmetje po sodnijah in glavarstvih...«¹⁸

Iz tega se vidi, da je Jegliča v primeru »Novega časa« informiralo vodstvo SLS, ki je na vsak način hotelo čim bolj ukrotiti levičarske in delavske elemente v stranki in jim tudi ukinito časopis. Vidi se tudi, da je Jeglič v tem pogledu mnogo širši in dovoljuje obe struji in njene koncepcije, samo želi, da ostane stranka enotna.

Leta 1922 je moral Jeglič reševati izredno delikaten politični problem. V domovino se je namreč vrnil iz emigracije bivši šef SLS dr. Šušteršič, ki naj bi po liberalnih računih razcepil klerikalno stranko. Grozila je nevarnost, da se mu res pridružijo nekateri duhovniki, njegovi bivši pristaši, ki so se tajno organizirali. To bi SLS razcepilo. Jeglič zasluti nevarnost in zapiše v svojem dnevniku: »Te dni sem zvedel, da se vrne v domovino dr. Šušteršič, ki bo stanoval v palači Ljudske posojilnice; zbral bo nezadovoljneže, na čelu naj bi bili naši »starini« duhovniki. Denarja je dovolj, imeli bodo svoj list — Bojim se hujšega razcepa med duhovniki. Nameraval sem štirim ali petim prepovedati vsako politično in gospodarsko sodelovanje in sicer prepovedati sub obedientiae (zaradi neposlušnosti). Toda generalni vikar in kancler sta mi odločno odsvetovala, mene pa vendar notri nekaj na ta korak nagiba. Danes sem čul, da je v zvezi s Pucljem in da se bo naslonil na SKS. V tem slučaju pa gotovo ne bo mogel uspeti. Nedavno je imel s svojimi shod v Brucku na Štajerskem. Bili so žup-

nik Anton Oblak, župnik Štrajhar in odvetnik Pegan. Menda tudi župnik Piber in župnik Brešar. Molil bom in sicer iz globočine srca, naj bi jih gospod osramotil.¹⁹ Iz tega odseva pravi politični temperament, ki sluti nevarnost in analizira. Jeglič je te duhovnike potem res opomnil²⁰ in Šušteršič je doživel popoln neuspeh.

Dne 3. decembra 1922 so se za ljubljanske občinske volitve povezali SLS, komunisti in del socialistov, da vržejo liberalce. Jeglič gre volit to koalicijo in nikjer ni videti, da bi ji nasprotoval, kot so pisali liberalni časopisi.

Februarja 1924 ugotavlja v svojih zapiskih, »da so naši mladi inteligentje vedno bolj s Slovencem nezadovoljni. Ima sicer dobre in poučne članke, vendar je zaostal in zastarel. V uredništvu ni sloge, ni discipline. Medtem pa dobiva vedno več čitateljev nevarno Jutro, ki je izborna urejevano za radovedne čitatelje.«²¹ Zato je postavil problem Slovenca na dnevni red na shodu dekanov 23. aprila 1924.²²

Poleti 1924 je Jeglič rešil Katoliško tiskarno in s tem vse časopisje SLS pred izredno perfidnim liberalnim manevrom: »Naši demokrati in orjunci so hoteli djati pod sekvistor »Jugoslovansko tiskarno« s pritikinami, ker je bila lastnina tiskovnega društva in bi društvo razpustili, tiskarni pa vrinili svojega komisarja. Izbrali so dr. Šušteršiča. Ko bi se to zgodilo, kaj bi bilo z našimi listi in njihovimi uredniki, kaj z našim tiskom nasploh.

Naši so ob pravem času to zasledili. Dotično notico so nasprotni listi že sestavljeno imeli. Naši so brž poklicali dr. Brejca, ki je nevarnost uvidel in je prav zadnje uro preprečil s tem, da je sestavil spise in je storil korake, da sem tiskarno z vsemi pritikinami kupil jaz in je vse od sobote moja lastnina. Zato so nasprotniki zelo togotni. Zakričali so »Ti hudiči so nam zadnje uro ušli...«²³

Ves ta čas so politični nasprotniki, predvsem liberalci, Jegliča v svojem časopisju ostro napadali in ga tožili celo v Rimu, da pakтира s komunisti. Najhujšo gonjo so zagnali nanj v začetku leta 1925, da bi njega in katoliško duhovščino kompromitirali in onemogočili za državne volitve 8. februarja 1925. Tako je pisal Slovenski narod 23. januarja 1925 v uvodniku »Vatikan in naš klerikalizem«... Pri nas v Jugoslaviji, zlasti v Sloveniji, se je politična strast duhovščine razpasla do take podivjanosti, da uporablja ne samo svoj prosti čas v direktno agitacijo od človeka do človeka, marveč celo sv. cerkvene obrede, spovednico, pridigo in službo božjo. To politično delovanje, ki ga imenujemo klerikalizem, postaja pri nas zelo grdo, ker se obrača s svojim političnim programom direktno proti državi in nacionalni ideji, proti konsolidaciji naših notranjih razmer, proti ljudski prosveti napred-

ku v gospodarstvu in se družijo s prevratnimi elementi in izrazito svobodomiselnimi strankami...

Naš klerikalizem ni samo protidržaven in ne kali samo razmerja slovenskega ljudstva do nove nacionalne ideje, on ustvarja splošen prepad med katolicizmom in pravoslavljem...²⁴

Ali isti list nekaj dni pozneje v članku: »Škofov list o deliriju«: »Kako huda prede klerikalcem, kaže najbolj današnja številka Slovenca, ki ni več izliv posurovele in podivjane katoliške duhovščine, marveč dokaz delirija, ki se je lotil škofove okolice... Če kdo v Sloveniji, bi ljubljanski škof Jeglič, ki tiska v svoji tiskarni »Slovenca«, ter dopušča, da pod njegovim nadzorstvom ta bogokletnik in rušilec morale, zaslužil, da se mu obesijo mlinski kamen okoli vratu. Toliko zla Slovincem še ni prizadejala človeška duša kot ta visoki cerkveni dostojanstvenik s svojim posurovelim in podivjanim časopisjem. Mi se le čudimo, da more državna oblast mirno trpeti, da zagleda tak list, kakor je Slovenec, še beli dan...²⁵

Vse to žolčno pisanje Slovenskega naroda pa liberalcem ni nič pomagalo. Na volitvah 8. februarja 1925 so bili temeljito poraženi. Izgubili so celo ljubljanski mandat, ki ga je dobil Korošec. Tu se je javno pokazalo, da slovensko ljudstvo ne odobrava unitarističnih in orjunaških pogledov.

Škof Jeglič in sarajevski nadškof Šarić pa sta zaradi prvega članka — uvodnika tožila Slovenski narod, ker jima je očital protidržavno stališče. V pravdi, ki je trajala dve leti — škofa je zastopal dr. J. Brejc — je bil časopis obsojen na globo 10.000 din, pisec članka na zapor za mesec dni in na preklic svojih trditev.²⁶

Decembra 1926 pred pokrajinskimi volitvami se je bila politična borba zopet zelo razživela. Slovenska kmečka stranka, bivša Samostojna kmetijska stranka, ki sta jo v tem času vodila Pucelj in Prepeluh in je paktirala z Radičem, je hotela postaviti na svojo kandidatno listo nekatere duhovnike (nekdanje Šušteršičeve pristaše), da bi kmečkim volilcem dokazala, da je krščanska. Če bi se duhovščina razklala, bi bilo za SLS zelo nerodno, ker ne bi mogla pred vernimi volilci nastopati kot edina stranka, ki v javnem življenju in politiki zastopa katoliška načela. Jeglič je to dobro vedel, zato je razumljiv njegov odločni nastop proti temu manevru SKS! »Pred dnevi je prišel k meni Prepeluh, samostojni kmetijec, in me vprašal, če dovolim, da bo v Kranjskem srezu nosilec njihove liste župnik Piber. Ker ta stranka edinost razdira, SLS škoduje in jo slabi, pa bi lista z župnikom nosilcem liste begala, sem pismeno odgovoril, da na to željo ne morem pristati...²⁷

Dne 3. decembra je bil nato pri Jegliču sam minister Pucelj, ki je prosil škofa, da bi smeli duhovniki kandidirati na listi SKS. Jeglič se ni dal ujeti v politično zanko in je na Puceljevo vprašanje, če ima zoper to kakšne politične razloge, odgovoril samo: »Ako jaz to storim, izgubim vso veljavo pri večini duhovnikov in pri večini ljudstva, sam sebe pa ubiti ne maram... Kaj se hoče! Tudi ta nastop je v programu božje previdnosti. Vem, da bom od nje dobil za stvar (za SLS op. J. P.) koristen izid: za mojo osebo naj bo, kar že. Ako bi se moral odpovedati škofijstvu, pa se bom. Današnji dan je bil izredno kritičen: mislim, da sem ga dobro preстал in sem Bogu hvaležen za prave besede in nenavadno odločnost...²⁸

Jeglič je potem tudi ukrepal proti nediscipliniranemu kranjskemu dekanu Koblarju, ki je agitiral na SKS in Radiča. Razrešil ga je dekanske časti in službe.²⁹

Še v eno zelo zelo važno zadevo je posegel Jeglič konec leta 1926. Skušal je zgladiti spor v vodstvu SLS. Desničarsko vodstvo SLS, Korošec s svojimi zvestimi oprodi v Ljubljani Natlačenom, Remcem, Adlešičem, Avsenakom, Rožičem, Basajem itd. ni hotelo priznati kandidatske liste ljubljanske krajevne organizacije SLS za pokrajinske volitve, katere nosilca bi bila dr. Ivan Stanovnik, načelnik ljubljanske organizacije SLS, in Franc Terseglav.

Težko je natančno reči, kaj vse se je skrivalo za tem sporom. Iz poznejšega političnega razvoja se da sklepati, da je Stanovnik-Terseglavova skupina predstavljala v vodstvu SLS nekako levo strujo, ki je bila za sodelovanje s krščanskimi socialisti, torej za bolj socialno in bolj levičarsko politiko, bila je tudi za dosledno avtonomistično politiko do Beograda. Med Stanovnikom in prvaki SLS pa so bili še osebni spori. Jeglič o tem piše v svojem dnevniku sledeče: »Silne težave in nevarnosti v SLS. Ljubljanska organizacija je na svojem sestanku v sredo 1. novembra imenovala kandidate za volitve v oblastno skupščino. Nosilec liste naj bi bil dr. Stanovnik, potem urednik Terseglav, industrijec Regina in še dva druga. Stanovnik je spreten voditelj ljubljanske organizacije in more držati skupaj razne skupine. Posrečilo se jim je, da so tudi delavsko skupino organizirali in rešili socialistov. Zato je bil soglasno in z navdušenjem izbran za nosilca liste. No, vodstvo SLS pa je na zaupnem sestanku pred par dnevi njega kratko malo zavrglo in zahteva njegovo glavo. Sestavilo je svojo listino, katere nositelj je bil dr. Adlešič.

Danes je prišel k meni Stanovnik in mi stvar potožil. Reče, da se osebno žrtvuje, organizacije pa ne more, ona ga je izvolila, zato mora ostati, dokler organizacija drugače

ne odloči. Za vzrok imajo prepričanje, da Stanovnik zlohotno zoper stranko ruje in ima svoje namene. On pa trdi, da tako ni res...³⁰

Naslednji dan je bil pri Jegliču podpredsednik SLS Marko Natlačen, ki je povedal, da je Stanovnik pogostokrat nastopil in prekomerno kritiziral delo SLS, da je v govorjenju nasilen, razdražljiv in nekako oblasten. Vodstvo da se je zavedalo, da bo zaradi njegove odstranitve Korošec v Ljubljani izgubil nekaj glasov, toda so kljub temu sklenili, Stanovnika ne.

Jeglič zaključil zapis: »Ko sem položaj preišlejal, sem rekel, da se v te zadeve ne bom več vtikal, le dr. Stanovniku bom svetoval, naj se umakne in podloži, kar bi bilo najbolje zanj in za stranko.«³¹

SKOF JEGLIČ IN KRŠČANSKI SOCIALISTI

a) Do abdikacije

Leta 1927 pride v politiki SLS do nenadnega čudnega preobrata. Korošec se poleti 1927 poveže s srbskimi radikali — Vukičevićem, s tako imenovanim blejskim paktom. Pristane na vidovdansko ustavo, torej se nekako tiho odpove avtonomizmu in gre v vlado. Kaj je SLS napotilo v ta korak, še vedno ni pojasnjeno. Verjetno bi lahko pojasnili ta problem enostavno s tem, da se je opozicijska SLS pač naveličala opozicije in si zaželela v vlado, kakor si želi vsaka politična stranka. SLS se v opoziciji tudi ni imela s kom resno vezati. Njen nekdanji opoz. partner Radić jo je že enkrat leta 1925 pustil na cedilu, ko je stopil v vlado. SLS je izkoristila ugodno politično situacijo in prešla v vladni tabor. Ni nam namen tu kaj več pojasnjevati ta korak SLS, ki je potem za dolgo časa določil strankarsko povezovanje v Jugoslaviji z malo izjemo do njenega konca.

Gre nam le za to, da pogledamo, kakšen odmev v Sloveniji, predvsem v SLS, je imel ta korak njenega vodstva. Nekako najsplošneje lahko konstatiramo, da je imel ta korak usodne posledice za SLS. S tem korakom je vodstvo SLS pokazalo, da mu je predvsem za oblast, da se je povezalo z reakcionarnim velikosrbskim kapitalom. Vse to je nagnilo demokratične elemente v SLS, predvsem pa krščansko socialistični sindikat, v opozicijo vodstvu, ki je po letu 1929 prešla v pravo odkrito negodovanje in pozneje v razcep. Pri tem so odigrali največjo vlogo krščanski socialisti, ki so ravno v tem času notranje precej dozoreli in se pomaknili v levo.

Za nas je zanimivo, kakšno vlogo je pri tej notranji polarizaciji igral škof Jeglič.

Lahko rečemo, da je skrb za krščanske socialiste, za JZS in Krekovo mladino poleg skrbi za katoliško akcijo misel, ki je najbolj izpolnjevala zadnja leta Jegličevega življenja.

Poglejmo, kaj pravi konec leta 1927 o Krekovi mladini: »Krekovci so me povabili k današnji prireditvi. Odzval sem se hoteč spoznati njih in njihovo življenje. Imeli so tri govore. Najprej je govoril Marinček o temi: Krekovci in svet. Govoril je mnogo o socializmu, militarizmu, nacionalizmu etc., o razrednem boju, o prekuciji, ki naj poruši sedanji družbeni red. Govoril je vse povprek brez sistema. Povedal je nekaj resničnega, pa tudi precej napačnega. Drugi je govoril Langus o: Krekovci in človek. Imel je nekaj reda v mislih razpravljajoč o razmerju človeka do sebe in do družbe. Vendar razprava ni dosti vredna. Tretji je govoril Kocbek o: Krekovci in Bog. Govoril je v modernem stilu: Jaz ga nisem razumel, kako bi ga pa razumeli mladi delavski sloji? Moral bom ob priliki načelnika poučiti.«³²

Dva dni nato ponovno zapisek v dnevniku:

»Danes sem Krekovi mladini pisal in jim povedal svoje misli o govorih. Rekel sem: Marinčkov govor brez notranje zveze, o vsem mogočem; začetek korekten, zadnji del popolnoma boljševiski. O govoru Kocbeka, da vmes ima nekaj resničnih misli, toda v modernem, meglenem slogu, pa ga gotovo ni nihče razumel. Kaj tak govor koristi. Marinčkov škodljiv mladini in v okviru krščanskega socializma. Manjka jim znanstvene podlage, poiščejo naj si svetovalca in vodnika.«³³

V začetku leta si Jeglič zelo prizadeva, da bi zgladil spor med vodstvom SLS in dr. Stanovnikom. Piše Korošču v Beograd, vabi k sebi na razgovore podpredsednika SLS dr. Natlačena. Natlačen se ne da v tej zadevi nič pogovoriti; ob vsaki priliki pa toži JZS in Krekovo mladino, da so boljševiski.

Jeglič je v stalnem stiku s krščanskimi socialisti in pazno zasleduje njihove ideje, ki precej vplivajo nanj: »Krekovi mladini sem napisal list z ozirom na »Ogenj«. Dal sem jim nekoliko nasvetov: a) naj pišejo mirno in blago. Naj ne hujskajo na sovraštvo; b) pojem razredni boj naj vzamejo v splošnem pomenu: »boj delavcev zoper kapitaliste«, ne pa v drugem svojem pomenu, ker s tem delajo zmešnjavo; c) naj ne prezirajo uspehov okrožnice Leona XIII, dela Krekovega in naših organizacij in nasvetov dr. Gosarja; d) naj ne simpatizirajo z boljševiski; e) naj delavstvu tudi o dolžnostih govore etc...«³⁴

In kmalu nato še en karakterističen zapisek v dnevniku »V 3. številki lista »Ogenj« razlaga Jugoslovanska strokovna zveza« pojem »razredni boj« v smislu »boj za pravice delavcev«. Upam, da se ne bomo razšli.

Med tem časom je prišla 2. številka lista »Križ«, ki je dobra in korektna, akoravno nekateri gospodje že mrmrajo. Pa je že tako, da gibanja (med akademiki: Križ, med delavci »Ogenj«) ne bomo mogli zatreti, pač pa

bi ga mogli uravnnavati, da se drži v pravih mejah.«³⁵

Nekaj dni pozneje zopet omenja prepad, ki se širi med krščansko socialistično mladino in starimi klerikalci: »Sinoči je bila akademija Krekove mladine. Udeležil sem se osebno, želeč, da ostanem z njo v stiku in morem kaj vplivati. Razpored je bil posebno dobro zasnovan. Od načelnikov SLS ni bilo nobenega zraven. Bojim se, da se prepad med mladimi in starimi razširi...«³⁶

Kaže, da so tedaj najbolj reakcionarni klerikalni krogi sklenili, da se morajo znebiti škofa Jegliča, ki jim je bil ovira pri njihovem ostrejšem nastopu zoper levičarje v stranki. Verjetno so ga oni tožili v Rim, da dopušča v svoji škofiji list, ki je poln krivih nauk zoper katoliško cerkev. Jeglič piše, da je dobil od sv. oficija pismo, v katerem ga le-ta vprašuje, kako da je v njegovi tiskarni lahko izhajal »Križ na gori«.

Jeglič pravi, da bo lahko odgovoril, kako je bolj z očetovskim privatnim nastopom dosegel, da je na jesen ta list prenehal in se namesto njega pod novo redakcijo tiska list »Križ«, kateremu se po njegovem mnenju ne more nič očitati.³⁷

Zaradi sekundiranja vodstva SLS velikosrbski buržoaziji in njeni vladavini so bili Hrvatje zelo ogorčeni nad slovenskimi klerikalci. Zanimivo je pismo, ki ga je poslal Jegliču za Novo leto 1929 njegov bivši prijatelj, sarajevski nadškof dr. Šarić, vnet podpornik politike HSS. »Zanimiv odgovor mi je poslal iz Sarajeva nadškof Šarić! On piše, kako želi, da bi Slovenci Hrvate ljubili, kakor poprej. ‚Ali ta politika nesretna danas, koja ne vodi ka dobru. Ja se još uzdam u Vašu svetu molitvu. Ne uzdam se ništa u slovenački rad u Beogradu. Taj rad je promašen. Njega hvalijo in povelečujejo (na Hrvatskem op. J. P.), ker se je za sedanjo hrvaško politiko zavzel in jo očitno odobrava. No, ta hvala ni napredek krščanstva, ker ne prihaja iz verskega prepričanja, ampak iz politične zlorabe.«³⁸ Zelo zanimiv Jegličev komentar!

V letu 1929 je imel Jeglič veliko skrb, kako obravnavati organizacijo Orel in cerkev pred diktaturo. V tem času se je počasi pripravljaj na abdikacijo. Pozorno je spremljal boj med krščanskimi socialisti in vodstvom stranke, ki se je v zadnjem letu njegovega škofovanja, 1930, izredno zaostрил.

V dnevniku ima zabeležene vse te spopade in vse akcije, ki jih je sam povzema, da bi spor zgladil. Pri prikazu njegovega delovanja smo se držali njegovega dnevnika, kar podaja najboljšo sliko; na kratko ima zabeleženo najvažnejšo svojo korespondenco. Do originalne njegove korespondence ni moč priti. Verjetno se hrani v ljubljanskem nadškofij-

skem arhivu. Po časopisju pa tudi ni moč slediti vseh stvari, posebno ne tistih zaupnih, ki so včasih najvažnejše.

Dne 31 januarja 1930 je pisal v dnevniku: »Vnela se je huda borba med Krekovci s Pravico in našimi starešinami s Slovencem. Obe stranki sta nepopustljivi. Slovenec je prinesel par člankov, »Pravica« je ostro odgovorila, kaže kar sovražstvo do starešin. Krekovci pravijo, da starešine hočejo zvezo krščanskih socialcev razbiti in sami nekako delavsko društvo ustanoviti. Delavstvo bi bilo razbito. Večina bi sicer ostala zvesta, pa bi se obrnila zoper starešine in cerkev. Mene ta boj boli, zato sem v pastirskem listu do duhovnikov omenil in sicer v pomirljivem smislu. Delavcev ne smemo odbiti, ampak jih še bolj k cerkvi pritegniti.«³⁹

Poglejmo si na kratko še nekatere misli iz tega njegovega pastirskega pisma, ki ga lahko imamo za njegov politični testament: »... Mislimo tudi na organizacijo ‚Krekove mladine‘. Jaz imam to mladino zelo rad, pa se tudi lepo razvija... ‚Krekova mladina‘ je v tesni zvezi z ‚Borci‘ in ‚Jugoslovansko strokovno zvezo‘. To so trije deli dobro zamišljene organizacije katoliškega delavstva. Svoj sedež imajo v Delavski zbornici v Ljubljani. Imajo pa mnogo nasprotnikov, tudi od strani naših krščanskih inteligenčnih delavcev. Boje se, da bo ta močna delavska organizacija zabredla in sicer da bi mogla biti nekako marksistična, nekako nekrščanska. Prepričan sem in vem, da bo tekom leta ta močna delavska organizacija dokazala, da se od marksistov bistveno loči, da zahteva od članov globoko krščansko življenje... Boli pa me njihova preostra in brezobzirna borba.

Ravno sedaj se je v tej organizaciji vnela huda borba. Ker so na obeh straneh dobri in požrtvovalni možje, upam, da bo ta sedaj začeta borba privedla do razčiščenja raznih trditev...

Vse gospode, ki ljubite naš pokret, ki ljubite tudi delavce, prosim, proučujte socialne probleme in pomagajte delavskemu gibanju, da bi se pravilno razvilo. Tega gibanja ne bo nikdo zaustavil. Gorje nam Slovencem, ako bi se ga poskušalo v nastali borbi razbiti.«⁴⁰

b) Po abdikaciji

Tudi potem ko je zapustil ljubljansko škofijsko stolico, je Jeglič še nadalje ostal prisoten v političnem življenju SLS. V politično življenje je sicer posegal samo še zelo poredko, toda kljub temu je predstavljal krščanskim socialistom, ki so bili od 1930 dalje v odprtem sporu z vodstvom SLS, pomembno oporo.

Delavska pravica, glasilo krščanskih socialistov, je ob njegovem odhodu iz škofijske palače v Gornji grad zapisala, da je bil njen največji in iskren prijatelj, da ga ne bodo

nikoli pozabili in naj jim ne zameri, če se bodo kdaj oglasili pri njem.⁴¹

Vodstvo SLS je sedaj, ko je imelo v škofiji škofa dr. Rožmana, ki je popolnoma podpiral vse njegove akcije, odločilo, da bo udarilo z močno roko po krščansko socialistični delavski organizaciji in po vseh levičarjih v SLS. Udarilo je po Akademskem Orlu, kjer so se zbirali študentje levičarji, vrglo ga je iz Akademskega doma. Sledil je obračun s Krekovo mladino, ki je bila najbolj revolucionarna, a njeno glasilo Ogenj je moralo na pritisk vodstva SLS utihniti. Nazadnje so pritisnili še na Akademski krščansko socialistični klub Borba, da pojasni, ali priznava papeževo okrožnico Quadragesimo anno glede socialnih in političnih vprašanj. Klub je tako priznanje odklonil in s tem padel v preganjanje.⁴²

Ves čas je vodstvo SLS pritiskalo na JZS, ki je bila najmočnejša organizacija krščanskih socialistov, da se mu brezpogojno podredi.

Leta 1931 je izrabilo papeževo okrožnico Quadragesimo anno in zahtevalo, naj JZS v svojem glasilu Delavski pravici objavi, da priznava družbene in politične nauke iz te okrožnice. Delavska pravica se je branila izpolniti takšno zahtevo, kajti to bi pomenilo posloviti se od misli na socializem in pristati v klerofašističnem korporativizmu. Vodstvo SLS, in največja cerkvena avtoriteta, dr. Aleš Ušeničnik, uprizarjajo v klerikalnem časopisu pravo gonjo proti JSZ in njenemu glasilu Delavski pravici. Slovenec piše, da kdor ne prizna papeževih okrožnic, je odpadnik od katoliške cerkve, in kleveta pred javnostjo JSZ kot boljševisko organizacijo.

Ker vsi ti napadi niso nič zalegli in so se delavci JSZ dobro držali, se je vodstvo SLS poslužilo perfidne taktike. Nagovorilo je škofa Jegliča, ki je imel velik vpliv pri voditeljih JSZ, naj še on pritisne nanje, da priznajo Quadragesimo anno.

Tako naščuvan je Jeglič iz Gornjega grada pisal uredništvu Delavske pravice oktobra 1932 pismo: »Ker se v delavskih krogih vedno bolj širi marksizem, ker se papeževa okrožnica Quadragesimo anno nekako prezira in se nauki njej nasprotni v vaših delavskih krogih očitno oznanjajo, sem nekatere trditve na rudarskem kongresu smatral za dobro priložnost, da dragim mojim prijateljem izpregovorim resno besedo...«⁴³

Potem sledi šest velikih strani dolgo pismo, kjer Jeglič razlaga socialno vprašanje na podlagi papeževih naukov in zaključí: »Vsekakor želim, da se to pismo objavi. Da ne bom delavce preveč razžalil, najprej prosim vas, da ga ponatisnete v Pravici. Mislim, da mi ne bo treba drugam se zatekati.«⁴⁴

Uredništvo lista in vodstva JSZ sta bila mnenja, da takšnega pisma ni moč objaviti,

ker bi s tem priznali tisto, proti čemur so se ves čas upirali. Sklenili so poslati delegacijo k Jegliču v Gornji grad in ga odvrniti od njegove zahteve. V delegacijo sta šla urednik lista Miro Jeršič in dr. Aleš Stanovnik, član vodstva JSZ, ki je imel osebno dobre stike s škofom. V Gornjem gradu sta po krajšem pogovoru prepričala Jegliča, da bi njegovo pismo zelo škodovalo delavski stvari in bi se ga veselili njihovi nasprotniki. Jeglič je potem takoj odstopil od svoje zahteve po objavi pisma.⁴⁵

Čisto do konca življenja se je Jeglič zanimal za razmere v SLS, za JSZ in njeno borbo.

Ker vodstvo SLS ni moglo priti na konec krščanskosocialistični JSZ, je 1935 ustanovilo svojo delavsko organizacijo Zvezo združenih delavcev, ki jo je vključilo v režimski reakcionarni sindikat Jugoras. Položaj JSZ je bil obupen: pričakovala je lahko vsak čas, da jo bo režim JRZ razpustil. Zopet se je poslužila Jegliča in ga prosila, naj intervenira pri ministru dr. Korošcu in ga odvrne od tega koraka. Jeglič je novembra 1935 javil načelniku JSZ Srečku Žumerju svojo misljo pri Korošcu v pismu, kjer pravi: »Kakor sem obljubil, sem g. ministru takoj pisal. Pred par dnevi sem dobil njegov odgovor. V tem se prvi stavki glase: »Iz vašega pisma prvič čujem, da mislim razpustiti Jugoslovansko strokovno zvezo. Niti mislim na to, niti mi je kdo predložil tak predlog. Iz tega vidite, da je zopet nova intriga.«⁴⁶

In leto pozneje, eno leto pred smrtjo skuša Jeglič še enkrat posredovati, da bi zgladil razcep med katoliškim delavstvom. Zato piše Srečku Žumru: »Udeležil se bom taborja dne 30. 8. na Jesenicah. Mislim, da bo tam razgovor o združitvi JSZ z ZZD. Da bom mogel kaj nastopiti, prosim, da me informirate o vaših stališčih...«⁴⁷

Seveda je bilo vsako posredovanje med obema organizacijama popolnoma brezplodno, kajti vsaka od njih je zasledovala popolnoma drugačne družbeno politične cilje. Razvoj je šel pač že daleč in JSZ je bila že zunaj klerikalnega tabora. Seveda pa stari Jeglič vsega tega ni mogel več dobro videti in razumeti, je pa s svojimi nastopi objektivno pomagal JSZ in ji dajal nekakšno zaščito pred bojevitimi reakcionarnimi klerikalnimi krogi.

Jeglič je bil do zadnjega dne svojega življenja ves poln zanimanja za družbeno in politično življenje. Še tri dni pred smrtjo je obiskal 29. junija katoliški zlet v Celju, kjer je govoril. Umrl je 2. julija 1937. v Stični.

Naj na kratko ocenimo Jegličevo politično delo, njegov pomen in njegovo vlogo v Slovenski zgodovini. Danes, ko gledam nanj skozi zgodovinsko prizmo, brez ognja strasti in pristranskosti, se nam kaže Jeglič v novi luči. Ob prebiranju vsakovrstnega dokumen-

tarnega materiala in ob zgodovinski rekonstrukciji dogajanja se mi je izoblikovala podoba, da je bil Jeglič kljub svoji primarni dušnopastirski službi izreden politik, človek izredne življenjske širine, ki je imel posluš za vse plati človeškega življenja. Kot tak je tudi politiko pojmoval zelo široko, kot gospodarsko, socialno, kulturno, prosvetno in drugo dejavnost, ki naj vse prispevajo uspešno političnemu nastopanju. Bil je tipičen katoliški politik, ki pa je spoznal, da se politike ne da več voditi brez upoštevanja socialnega vprašanja in njegovega takojšnjega temeljitega reševanja. Zaradi tega svojega globokega socialnega čuta, pa čeprav je ta morda izviral iz krščanske karitativnosti, se je postavil na stran demokratične struje v klerikalnem gibanju na Slovenskem. Kot prepričan katoličan je sprejemal vse oficialne družbeno politične teorije katoliške cerkve. Toda imel je izreden posluš za potrebe svojega časa in svojega naroda. Tem potrebam se je skušal v praktičnem delovanju čimbolj približati s svojega katoliškega stališča.

OPOMBE

1. Jegličev dnevnik 22. nov. 1918 — 2. Jegličev dnevnik 22. nov. 1918 — SLS je bila v tem času pod pritiskom ljudskega gibanja radikalno republikansko razpoložena. To ilustrira pogovor Izidorja Cankarja, enega vodilnih ljudi SLS pri zedinjenju, s škofom Jegličem: »Pri zborovanju v Zagrebu 23. in 24. novembra so imeli naši težko stališče. Nazadnje so glasovali za predlog: naj se zedinimo vsi, tudi Srbi v eno državo; izbere naj se 28 članov, ki pojdejo v Belgrad na razgovor o združenju pod regentom Aleksandrom; po razgovoru naj se sestavi »državno veče«, skupno za vse SHS, ki naj vodi politiko in pripravi konstituanto. Naši ostanejo republikanci; tudi v Srbiji nima Aleksander večine v skupščini, velik del Srbov hoče v republiko. Pri konstituenti zmaga gotovo monarhija, naši se bodo lojalno podvrgli, toda s postavnimi sredstvi bodo delali na to, da čimprej pride republika. Srbi bodo sami kmalu vrgli Karadjordjevićevo dinastijo« — Zapis v Jegličevem dnevniku. — 3. Zapis v dnevniku 25. dec. 1918. — 4. Jegličevo pastirsko pismo »Duhovnikom«, Ljubljanski škof. list št. 1; 1919. Iz tega pisma se vidi, da je Jeglič že ujel politično ravnotežje, ki ga je takrat tudi za kratek hip zapustil v začetku novembra. Ves je lojalen do regenta in do pravoslavja, da ne bi dalo to slovenskim liberalcem, ki propagirajo unitarno Jugoslavijo, prevelikega aduta. — 5. Pastirsko pismo duhovnikom — Ljubljanski škof. list, 1. št. 1919. — 6. Jegličev dnevnik 31. dec. 1918. — 7. Cerkvena vizitacija škofa Jegliča Fasc. 1916—1920, Ljubljanski nadškofijski arhiv. — 8. Jegličev dnevnik, 22. februarja 1919. — 9. Slovenec, 13. maja 1919. — 10. A. Prepeluh, Pripombe k naši prevratni dobi, Ljubljana 1938, str. 285. — 11. J. Jagodic, Nadškof Jeglič, Celovec 1952, str. 227. — 12. Konferenca dekanov, Ljubljanski škofijski list, št. 8. leto 1920. — 13. Jegličev dnevnik, 9. nov. 1920. — 14. Jegličev

dnevnik, 22. nov. 1920. — 15. Jegličev dnevnik, 30. dec. 1920. — 16. Shod dekanov, poročilo Ljubljanski škofijski list 1921, št. 6. — 17. Jegličev dnevnik, 20. avgusta 1922. — 18. Pismo dr. A. Korošca Bogomilu Remcu iz Beograda konec leta 1920, Arhiv Slovenije, fond B. Remec (Priv. A XLVIII). — 19. Jegličev dnevnik 19. oktobra 1922. — 20. Jegličev dnevnik 8. novembra 1922. — 21. Jegličev dnevnik 13. februarja 1924. — 22. Poročilo o shodu dekanov, Ljubljanski škofijski list 1924. — 23. Jegličev dnevnik, 26. julija 1924. — 24. Slovenski narod, 23. januarja 1925. — 25. Slovenski narod, 29. januarja 1925. — 26. Jegličev dnevnik, 12. marca 1927. — 27. Jegličev dnevnik, 2. decembra 1926. — 28. Jegličev dnevnik, 3. decembra 1926. — 29. Jegličev dnevnik, 26. januarja 1927. — 30. Jegličev dnevnik, 5. decembra 1926. — 31. Jegličev dnevnik, 6. decembra 1926. — 32. Jegličev dnevnik, 6. decembra 1927. — 33. Jegličev dnevnik, 6. decembra 1927. — Takšnega vodnika jim je Jeglič res našel in to v dr. Ivanu Ahčinu, ki pa je imel kaj malo smisla za krščanski socializem, predvsem tak, ki je uhajal na levo. Bil je vnet pristaš politike vodstva SLS in je zato hitro prišel v spor z JSZ in Krekovo mladino, kot ima zabeleženo Jeglič v dnevniku 3. decembra. Ahčin ni dolgo ostal duhovni vodja teh organizacij, ker je šel potem kmalu na izpopolnjevanje v Nemčijo. — 34. Zapisek v dnevniku, 9. februarja 1928. — 35. Zapisek v dnevniku, 10. marca 1928. — 36. Zapisek v dnevniku, 19. marca 1928. — 37. Zapisek v dnevniku, 30. julija 1928. — 38. Zapisek v dnevniku, 4. januarja 1929. — 39. Zapisek v dnevniku, 31. januarja 1930. — 40. Jegličevo pastirsko pismo za leto 1930, Ljubljanski škofijski list 1930, št. 1. — 41. Delavska pravica, št. 32. 7. avgusta 1930. — 42. Kratek historiat boja levičarskih elementov v SLS z reakcionarnim vodstvom najdemo v brošuri »Borci«, ki jo je izdal »Krščansko social. akad. klub Borba« v Ljubljani 1933. — 43. Jegličevo pismo iz Gornjega grada 28./X. 1932 uredništvu Delavske pravice v Ljubljani; original hrani tedanji urednik lista Miro Jeršič v Ljubljani. — 44. Isto tam. — 45. Ustni podatki Mira Jeršiča, v Ljubljani 24. avgusta 1971. — 47. Pismo škofa Jegliča iz Stične 8./X. 1935 Srečku Žumru (fotokopija v arhivu IZDG v Ljubljani). — 47. Pismo škofa Jegliča iz Stične 23. VIII. 1936 Srečku Žumru (fotokopija v arhivu IZDG v Ljubljani). —

OPOMBA

V prvem delu, ki je bil objavljen v I. številki Kronike 1971, so nastale manjše tiskovne napake, ki pa bistveno spreminjajo smisel. Tako piše napačno na 34. strani, levi stolpec: »Nazadnje so se zedinili gospodom poslancem priporočiti, da naj gredo v obstrukcijo«. Pravilno je: »Nazadnje so se zedinili gospodom poslancem priporočiti, naj ne gredo v obstrukcijo.«

Na isti 34. strani desni stolpec se napačni stavek glasi: »Zato je v vsakem važejšem ukrepu vodstvo klerikalne organizacije spregovoril tudi Jeglič samo... Pravilno se glasi: »Zato je o vsakem važejšem ukrepu vodstva klerikalne organizacije spregovoril tudi Jeglič sam...«

In še na 41. strani zadnji odstavek razprave vsebuje napačen datum: »Sredi leta 1919 nova SLS zopet združi obe zadružni centrali«. Pravilno je: »Sredi leta 1918 nova SLS združi obe zadružni centrali.«